B. PRĂJITURI DIN FĂINĂ DE ORZ – μᾶζαι

1. μᾶζα / μάζα „Prăjitura frământată”

Μᾶζα este forma attică potrivit gramaticilor Herodian[1] şi Moeris[2], iar μάζα cea panelenă potrivit aceluiaşi Moeris[3]. Există atestată şi o formă dialectală megariană μᾶδδα[4].

Deşi nu este posibilă definirea acestei prăjituri într-un singur fel, cele mai multe surse o descriu drept un fel de preparat din făină de orz amestecată cu ulei şi apă. Reţeta a variat însă şi s-a diversificat foarte mult de-a lungul timpului[5]. În acelaşi timp μᾶζα ajunge să denumească, mai ales în textele tehnice, orice amestec asemănător compoziţiei prăjiturii.

Numele μᾶζα este un derivat cu sufixul *-ya* din radicalul verbului μαγῆναι, cu prezentul μάσσω, „a frământa”. Etimologia era intuită încă din antichitate, dovadă expresia folosită de către Archiloch μᾶζα μεμαγμένη (Archil. *fr.* 2). Cantitatea lungă a lui α din radical nu este explicată[6], iar ipoteza unui împrumut semitic, propusă cândva, nu mai este acceptată azi[7].

Cuvântul a fost împrumutat în latină sub două forme: începând cu secolul al III-lea a. *massa* „bloc, bucată, masă” cu numeroase atestări, fără sens culinar, evoluând diferit de originalul grecesc şi având proprii derivaţi[8]. Sfântul Hieronim îl foloseşte astfel în traducerea *Bibliei* pentru a reda gr. μᾶζα sau termenul ebraic corespunzător. Textul grecesc (LXX *Bel* 27, 3) καὶ ἐποίησε μάζαν καὶ ἐνέβαλεν εἰς τὸ στόμα τοῦ δράκοντος a fost tradus în *Vulgata* (Vulg. *Dan*. 14, 26) *fecitque massas, et dedit in os draconis*. Μᾶζα a fost însă şi transliterat în latină cu forma *maza*[9], cu acelaşi sens culinar ca în greacă, începând cu secolul I I a., aşa cum o dovedesc un vers din poemul cinegetic a lui Grattius Faliscus (Grat. 307) şi o versiune latină din *Synopsis* a medicului Oribasius (Orib. *Syn*. 4, 22 Aa p. 24, 5).

În neogreacă μάζα s-a moştenit deopotrivă cu sensul de „aluat” şi „masă”, de unde şi adverbul μαζί „împreună”.

Frecvenţa numelui acestei prăjituri a dus şi la crearea unui număr considerabil de compuşi şi derivaţi de la μᾶζα. Astfel, există zece **compuşi** în care μᾶζα este prim element:

1. μαζαγόας „persoană nemulţumită de o prăjitură μᾶζα” (Hsch. *s.u.*)
2. μαζαγρέτας „cerşetor de μᾶζα”, termen doric (Aristias 3 *ap*. Ath. 686a; Eust. *Od*. 2, 62, 21)
3. μαζοβόλιον „platou de servit prăjituri μᾶζαι” (Apollon. *Lex*. *s.u*. οὐλοχύτας)
4. μαζονόμον (= μαζοβόλιον) (Harmod. 1 *ap*. Ath. 149a; *IG* 7, 3498, 8, 50 (Orop.); *OGI* 214, 50 (sec. III, Didyma)). Termenul a fost împrumut în latină cu forma *mazonomum* cu acelaşi sens (Var. *R*. 3, 4, 3; Hor. *Sat*. 2, 8, 86; Porph. *in. Hor. ad loc.;* Nemes. *auc*. 17).
5. μαζονόμος (= μαζοβόλιον) (*POxy*. 1449, 58, 60 sec. III p.)
6. μαζονόμιον (= μαζοβόλιον) (Callix. 2; Poll. 6, 87; Hsch. *s.u*.)
7. μαζονομεῖον (= μαζοβόλιον) (Ar. *Fr*. 417, 1; Pl. Com. 162, 1; *SEG* 29, 146b, 2, 5 (Attica, sec. IV a.); Mich. Ps. *Poem*. 6, 436; Phot. *Lex*. 517, 13; Hsch. *s.u.*; Suid. *s.u. EM s.u.*)

---

[1] *V*. Hdn. Gr. 2, 937.
[2] *V*. Moer. 203, 10.
[3] *V*. Moer. 203, 10 μᾶζαν προπερισπωμένως καὶ μακρῶς᾽Αττικοί, βαρυτόνως καὶ βραχέως″Ελληνες.
[4] *V*. Ar. *Ach*. 732, 835 şi Suid. *s.u.*
[5] W. G. Arnott compară μᾶζα cu mâncarea tibetană *tsampa* (W. G. Arnott, *Alexis: the fragments. A commentary* (Cambridge: Cambridge University Press), 1996.
[6] *Cf.* G. Björck, *Das Alpha impurum und die tragische Kunstsprache,* Uppsala, 1950, p. 44.
[7] *Cf.* P. Chantraine în *DELG s.u.*
[8] *Cf.* M. Leumann, *Mélanges Marouzeau* (1948), p. 380 *sq*.
[9] *V*. *maza* III, B, 24.

BDD-B799-04 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:20 UTC)

8. μαζοπέπτης „brutar de prăjituri μᾶζαι” (Hsch. *s.u.*)
9. μαζοφάγος „mâncător de μᾶζαι” (Hp. *Morb*. 2, 48; Porph. *Abst*. 1, 47, 15; Jul. *Or*. 16, 33)
10. μαζοφορίς (= μαζοβόλιον) (Hsch. *s.u.*)

Există un singur compus în care μᾶζα este al doilea element:
1. ὁλόμαζος „cu toată masa sa, complet” (Heron. *Stereom*. 1, 59, 1 şi 60, 1)

Dintre **derivaţii** lui μᾶζα cei mai mulţi păstrează sensul culinar al cuvântului. Astfel, există două forme de diminutiv:
1. μαζίον (Phryn. Com. 61 *ap*. Ath. 59c; Philem. Ath. 646c; Hsch. *s.u*.; *Gp*. 20, 33; în limbaj medical acelaşi cuvânt denumeşte un supozitor (Hp. *Mul*. 78, 61; Dsc. *Eup*. 1, 204, 2; Orib. *Syn*. 9, 17, 18)
2. μαζίσκη (Ar. *Eq*. 1105 şi 1166; *Sch. in Ar. Eq*. 1166, 1; Suid. *s.u.*)

- doi termeni tehnici târzii, μαζύς şi μαζύγιον, utilizaţi în tratatele de alchimie cu sensul de „amalgam” (Zos. Alch. 2, 216, 19-22).

- trei forme adjectivale:
1. μαζεινός „ de tip μᾶζα” (despre prăjitura βοῦς la Hsch. *s.u.*)
2. μαζηρός „care serveşte pentru μᾶζα” (Poll. 10, 84)
3. μαζοποιός „care face prăjituri μᾶζαι”, (*Gloss*.)

- o formă arcadiană de nom. pl. μαζῶνες cu sensul de „participanţi la cultul lui Dyonisos la Phigalea” (Harmod. 1 *ap* Ath. 149b; *IG* 5, 2, 178)

- patru verbe denominative:
1. μαζάω „a frământa o prăjitură μᾶζα” *(BGU* 1026, XXII 20 (sec. IV p.), Hsch. *s.u*., Suid. *s.u.*)
2. ὑπερμαζάω „a fi umplut cu prăjituri μᾶζαι” (Ath. 663b; Alciphr. 1, 18 etc; metaforic la Luc. *Nau*. 15, 20; *D.C*. 57, 22) sau cu sensul lui μαζάω (Suid. *s.u*.)
3. μαζόω „a aglomera” (Anon. Alch. 333, 17)
4. μαζοποιέω „a face prăjituri μᾶζαι” (Eust. *Od*. 2, 81, 20; *Sch. in Hom. Od.* 14, 429, 7; Chrys. *In synax*. 436, 6, 6)

Cea mai veche atestare a numelui prăjiturii μᾶζα datează din secolele VIII-VII a. În *Munci şi zile* Hesiod vorbeşte despre un produs culinar prin excelenţă pastoral numit ἀμολγαίη μᾶζα, un tip de prăjitură cu lapte[1]: (Hes. *Op*. 590) μᾶζά τ᾽ ἀμολγαίη γάλα τ᾽ αἰγῶν σβεννυμενάων. Se observă că, încă de la prima atestare, substantivul μᾶζα putea fi determinat de un adjectiv, în cazul de faţă ἀμολγαίη, care preciza sortimentul prăjiturii. În timp acest adjectiv devine numele prăjiturii.

În secolul al VII-lea a. un fragment din liricul Archiloch atestă sintagma (Archil. 2, 1) μᾶζα μεμαγμένη „prăjitură gata frământată”, o figură etimologică, care dovedeşte că anticii conştientizau relaţia dintre substantiv şi verbul μάσσω „a frământa”. Mai mulţi autori vor relua apoi cuvintele poetului, devenite proverbiale, echivalându-le cu (Suid. *s.u*. μᾶζα μεμαγμένη) ἐπὶ τῶν ἑτοίμων ἀγαθῶν, indicând lucrurile bune gata făcute.

În secolul al VI-lea a. μᾶζα apare într-un fragment din iambograful Hipponax alături de smochine uscate şi brânză, într-un posibil ritual expiator: (Hippon. *fr*. 8, 1 West) κἀφῆι παρέξειν ἰσχάδας τε καὶ μᾶζαν / καὶ τυρόν, οἷον ἐσθίουσι φαρμακοί. Aceasta ar putea fi o indicaţie că, cel puţin în perioada arhaică, μᾶζα avea, alături de πέμμα şi πόπανον, un rol

[1] *V*. ἀμολγαία II, B, 2.

BDD-B799-04 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:20 UTC)

în ceremonialul de sacrificiu. Lexiconul lui Hesychios atestă un tip al prăjiturii sacrificiale βοῦς „boul", pe care îl caracterizează drept μαζεινός „de tip μᾶζα", fiind o dovadă în acelaşi sens. În aceeaşi perioadă cu Hipponax istoricul Hecataios din Milet, descriind un banchet arcadian, definea μᾶζα, potrivit unui fragment păstrat de către Athenaios (Ath. 148f), drept „carne de porc": (Hecat. *fr*. 1a, F. 9, 2) μάζας ὕεα κρέα. Nimeni nu mai atestă acest sens al cuvântului[1], fiind probabil unul local, arcadian.

Din piesa *Agamemnon* a lui Eschil reiese că μᾶζα era o mâncare a sclavilor. Clitemnestra spune despre fiul Alcmenei că a trebuit să se mulţumească cu o astfel de prăjitură (A. *Ag*. 1041) δουλίας μάζης βίᾳ.

Secolul al V-lea a. este perioada în care numele prăjiturii μᾶζα devine prezent în aproape toate genurile literare. În tragedie, după Eschil, într-un fragment din Sofocle o asemenea prăjitură apare dăruită muritorilor şi caracterizată drept „cea mult dorită" (S. *fr*. 754, 2) ποθεινὴν μᾶζαν, pasaj imitat mai târziu de către comediograful Antiphanes (*u. infra*). Într-un alt fragment din piesa *Lebăda* (Κύκνος) a tragediografului Achaeus o μᾶζα apare mai de preţ pentru un om înfometat decât aurul sau fildeşul (Achae. *fr*. 25, 1) πεινῶντι δ' ἀνδρὶ μᾶζα τιμιωρέρα / χρυσοῦ τε κἀλέφαντος.

Istoricii folosesc termenul μᾶζα pentru a denumi realităţi culinare ale unor populaţii străine. Herodot utilizează cuvântul pentru a desemna un fel de „aluat", atunci când descrie obiceiul unor triburi babiloniene, care-şi fac din peşte bine mărunţit o pastă, pe care o modelează sub forma unei μᾶζα (Hdt. 1, 200). Cu un sens asemănător îl atestă şi istoricul Ctesias, care, într-un fragment conservat de către Stephanos din Bizanţ (St. Byz. *s.u*. Δυρβαῖοι), vorbeşte despre o populaţie din Bactriana şi India care se hrănea cu o μᾶζα preparată din verdeţuri (Ctes. 3c, F. 11, 10). Xenophon foloseşte în *Kyroupaideia* aceeaşi sintagmă folosită mai demult de către Archiloch, cu precizarea frământării cu apă a prăjiturii: (X. *Cyr*. 6, 2, 28) ὕδατι μᾶζα μεμαγμένη[2].

Cele mai variate contexte, în care apare numele prăjiturii, provin însă de la comediografii secolului al V-lea a. Nu puţine sunt pasajele în care Aristofan vorbeşte despre μᾶζα. În *Cavalerii* (Ἱππῆς) este atestată aceeaşi sintagmă, ca la Archiloch şi Xenophon, μᾶζα μεμαγμένη, cu precizarea dată de context că era un produs culinar laconian (Ar. *Eq*. 55). În *Adunarea Femeilor* μᾶζα intră într-o serie de mâncăruri care urmează să asigure bunăstarea comunităţii, după ce va fi reuşit revoluţia „socialistă" condusă de către Praxagora (*id. Ec*. 606)[3]. Aceeaşi imagine de produs culinar popular reiese din alte două pasaje ale aceleiaşi piese, unde fie un personaj este ameninţat că i se va lua „μᾶζα" de la gură (*ibid.* 665), fie un „purtător de μᾶζα" este adus în faţa oamenilor pentru a le împărţi prăjitura (*ibid.* v. 851).

În *Viespile* apare un tip de μᾶζα numit φυστή[4]. Philocleon îşi aminteşte de felul cum îl primeşte acasă soţia atunci când vine cu salariul: plină de bunăvoinţă i se aşează alături, îi serveşte o „prăjitură-sufleu" (μᾶζα φυστή) şi-l îndeamnă s-o mănânce (Ar. *V*. 610-12). Scolia la acest vers explică compoziţia prăjiturii: din făină de orz şi vin: (*Sch. in Ar. V*. 610) ἡ ἐξ ἀλφίτου καὶ οἴνου κατασκευασμένην.

În piesa *Pacea* cărăbuşul care urmează să-l ducă pe Trigeu în cer este hrănit cu μᾶζα, preparată în context din excremente; textul sugerează în acelaşi timp că era un aliment foarte apreciat (*id. Pax* v. 1; 3; 4). Această folosire dovedeşte că μᾶζα începea deja să ia sensul oricărui amestec asemănător cu o prăjitură. Dintr-o comparaţie din aceeaşi piesă reiese că μᾶζα avea o compoziţie bine legată (πυκνόν) (*ibid.* v. 27-8 şi v. 565) şi era diferită de pâine (ἄρτος), ambele produse fiind în opoziţie cu cele însiropate (*ibid.* v. 853). În pasajul citat

[1] Nici dicţionarele moderne nu înregistrează această definiţie *s.u*. μᾶζα.
[2] *Cf*. de asemenea X. *Cyr*. 1, 2, 11.
[3] *Cf*. J. Taillardat, *Iamges d' Aristophane* § 166, n. 2.
[4] *V*. φυστή II, B, 33.

BDD-B799-04 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:20 UTC)

anterior Hermes asociază mulţimea bucuroasă a ţăranilor, care au recuperat Pacea, cu o astfel de plăcintă μᾶζα: (*Pax* 564-5) ὡς καλὸν τὸ στῖφος αὐτῶν φαίνεται / καὶ πυκνὸν καὶ γοργὸν ὥσπερ μᾶζα καὶ πανδαισία[1]. Comparaţia este insolită şi se realizează printr-o zeugma intraductibilă: mai logică ar fi fost construcţia πυκνὸν ὥσπερ μᾶζα καὶ πανδαισία.[2]

Din *Broaştele* (Βάτραχοι) μᾶζα apare ca mâncarea obişnuită a marinarilor, cu referire însă la epoca mai veche în care trăia Eschil (*id. Ra*. 1073). În *Ploutos* μᾶζα este considerată alături de dulciuri (τραγήματα), plăcinte (πλακοῦντες), smochine uscate (ἰσχάδες) şi un fel de supă sau piure de linte (φακῆ) unul dintre alimentele de preţ (*id. Pl*. v. 192), iar dintr-un alt pasaj reiese că acesteia i se opuneau, din punct de vedere al calităţii, frunzele uscate de gulie (*ibid*. v. 544)[3].

Contemporanii lui Aristofan îmbogăţesc varietatea contextelor în care este atestată μᾶζα. Aceeaşi asociere ca la Aristofan cu plăcinţele şi smochine uscate apare şi într-un fragment din piesa *Pacea* (Εἰρήνη) a lui Theopomp Comicul: (Theopomp. Com. 11, 1 Kock) μᾶζαι, πλακοῦντες, ἰσχάδες[4]. Într-un fragment din comedia *Fiarele* (Θηρία) a lui Crates, unde este închipuită o masă în care alimentele se gătesc singure la o simplă comandă, μᾶζα primeşte ordinul „să crească” (ἀνάβαινε, Crates Com. *fr*. 14, 8 Kock), indicând un aluat preparat în cuptor. De asemenea, din câteva versuri păstrate din comedia *Bogaţii* (Πλοῦτοι) a lui Cratinos aflăm că, în vechime, pe vremea lui Kronos, oamenii „jucau arşice cu pâinile, iar prăjiturile μᾶζαι bine coapte, preparate în insula Aighina, erau aruncate prin palestre”: (Cratin. *fr*. 165, 2-3 Kock) τοῖς ἄρτοις ἠστραγάλιζον, μᾶζαι δ᾽ ἐν ταῖς παλαίστραις / Αἰγιναῖαι κατεβέβληντο δρυπεπεῖς. O scenă similară de paradis pierdut[5] apare şi în comedia *Amfictionii* (Ἀμφικτυόνες) a lui Telecleides, unde se prezintă viaţa de la începuturile lumii, când vinul curgea prin albiile râurilor, iar prăjiturile μᾶζαι şi pâinile se luptau între ele care să intre mai repede în gura oamenilor: (Telecl. *fr*. 1, 4-5 Kock) οἴνῳ γὰρ ἅπασ᾽ ἔρρει χαράδα, μᾶζαι δ᾽ ἄρτοις ἐμάχοντο / περὶ τοῖς στόμασιν τῶν ἀνθρώπων.[6] Dintr-un fragment din piesa *Dionysos* (Διόνυσος) a lui Eupolis înţelegem că tăierea unei μᾶζα, comparată cu cea a unei prepeliţe, trimitea la un joc pe nume ὤμιλλα, care consta în aruncarea unor nuci sau a unor sâmburi într-un cerc. Legătura dintre cele două acţiuni rămâne însă misterioasă (Eup. *fr*. 250, 3 Kock)[7]. Pe urmele lui Crates şi Cratinos, comediograful Metagenes imaginează în piesa *Locuitorii din Thourioi în urmărirea perşilor* (Θουριοπέρσαι) un banchet în care râul Krathis din Achaia aduce cu sine direct pe masă nişte μᾶζαι de mari dimensiuni gata frământate: (Metag. *fr*. 6, 2 Kock) μάζας μεγίστας αὐτόματος μεμαγμένας. Acelaşi fragment atestă în continuare, poate ca o reluare a termenului general μᾶζα, numele prăjiturilor ναστός[8] şi ταγηνίας[9]. Dimpotrivă, într-un fragment din comediograful Poliochos, un tip de μᾶζα frământată are mici dimensiuni şi este de culoare neagră: (Polioch. *fr*. 2, 1-2 Kock) μεμαγμένην / μικρὰν μελαγχρῆ μᾶζαν. Culoarea neagră trebuie să fi trimis la un sortiment aparte[10], din moment ce, în aceeaşi

---

[1] Πανδαισία pare să denumească un banchet la care comesenii nu-şi aduceau de acasă mâncarea, aşa cum se obişnuia în Grecia, ci stăpânul casei punea la dispoziţie toate cele necesare festinului (*cf*. Herod. 5, 20).
[2] *Cf*. J. Taillardat, *ibid.* p. 380.
[3] *Cf*. şi Ar. *Fr*. 631, 1 Edmonds.
[4] *Cf*. Hegesand. *fr*. 43, 3.
[5] *V*. H. C. Baldry, *The Idler's Paradise in Attic Comedy*, în *Greece & Rome*, Vol. 22, No. 65, 1953, pp. 49-60.
[6] *Cf*. Telecl. *fr*. 38, 2 Kock, în care se vorbeşte despre nişte δρυπεπεῖς μᾶζαι, „prăjituri coapte”, expresie atestată şi la Cratin. *fr*. 165, 2 Kock.
[7] *Cf*. pentru μᾶζα la Eupolis şi un fragment din piesa *Paraziţii* (Κόλακες) (Eup. *fr*. 159, 12 Kock).
[8] *V*. ναστός II, A, a, 34.
[9] *V*. ταγηνίας II, A, a, 47.
[10] *Cf. infra* Antiph. *fr*. 135, 3 Kock.

BDD-B799-04 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:20 UTC)

perioadă, în poemul *Banchetul* (Δεῖπνον) al lui Philoxenos μᾶζαι sunt numite „albe ca neaua”: (Philox. b.6) μάζας χιονόχροας.

În piesa *Cei ce-şi câştigă hrana de pe urma muncii propriilor mâini* (Χειρογάστορες) comediograful Nicophon acumulează în trei versuri nu mai puţin de douăsprezece nume de produse de patiserie, printre care şi μᾶζα (Nicopho *fr.* 15, 1 Kock). De asemenea, într-un fragment din comedia *Perşii* (Πέρσαι) a lui Pherecrates este descrisă o scenă de banchet cu accente fanteziste, unde râuri de sos negru (probabil din cauza piperului) apar scurgându-se peste prăjiturile „Ahile”: (Pherecr. *fr.* 1, 3-5 Meineke *ap*. Ath. 269d) Ἀχιλλείοις μάζαις. Este semnificativ faptul că μᾶζα determină aici un nume particular de prăjitură, τὸ Ἀχίλλειον[1], tendinţă remarcată încă de la prima atestare la Hesiod a lui μᾶζα. În sfârşit, în piesa *Sărbătorile* (Ἑορταί) a lui Platon Comicul μᾶζα apare alături de παροψίς[2] (Pl. Com. 33, 1 Kock), despre care gramaticii de mai târziu (Moeris şi Orus) spun că este tot un tip de prăjitură μᾶζα[3].

Pentru medici μᾶζα era un aliment indicat sau interzis în diverse afecţiuni. Hippocrates are numeroase referiri la el. Fiind de o consistenţă în general moale, îl recomandă în special bolnavilor cu probleme de deglutiţie. Ţine de asemenea să sublinieze, de numeroase ori, că prăjitura μᾶζα este diferită de pâine (ἄρτος), cea dintâi fiind preparată din orz (κριθή) (Hp. *PM* 3, 29), în timp ce ἄρτος, din făină de grâu[4]. Tot el este cel care atestă formula (Hp. *Int.* 20, 7) ψαιστὴ μᾶζα, un tip de prăjitură fărâmicioasă[5], preparată din orz, miere şi ulei, care mai târziu va deveni o prăjitură sacrificială (πόπανον).

Opoziţia dintre μᾶζα şi ἄρτος apare şi în *Statul* lui Platon (Pl. *R*. 372b3)[6]. În cetatea ideală oamenii urmau să producă numai făină de orz (ἄλφιτον) şi de grâu (ἄλευρον), din cea dintâi preparând „prăjituri grozave” (μάζας γενναίας), din a doua, pâine. Democrit vorbeşte despre aceleaşi prăjituri ca despre unele foarte dulci (Democr. 246).

În secolul al IV-lea a. reprezentanţii Comediei Noi atestă în continuare numele prăjiturii. În piesa *Băutoarea de mandragoră*[7] (Μανδραγοριζομένη) a lui Alexis dorinţa unor personaje este ca μᾶζα să iasă cât mai albă: (Alex. *fr.* 141, 7 Kock) γλιχόμεθα μὲν τὴν μᾶζαν ἵνα λευκῇ παρῇ, în timp ce într-un fragment din *Olynthia* (Ὀλυνθία) doi săraci se plâng că au parte împreună de o μᾶζα mică: (id. *fr*. 162, 5-6 Kock) συγκοινωνοῦμεν / μάζης μικρᾶς. Antiphanes parodiază în piesa *Cel ce trăieşte la ţară* (Ἀγροῖκος) o sintagmă pe care o împrumută de la Sofocle: ποθεινὴ μᾶζα „prăjitură dorită” (Antiph. *fr*. 1, 2 Kock). Într-un alt fragment din acelaşi autor apare un tip de μᾶζα ingenios construită, cu un fel de palisadă de jur împrejur din paie: (*id. fr*. 226-7, 1-2 Kock) μᾶζα κεχαρακωμένη ἀχύροις. Antiphanes atestă şi el, precum în secolul al V-lea a. Poliochos[8], un tip de μᾶζα de culoarea neagră (*id. fr. fr*. 135, 3 Kock) într-un fragment din piesa *Sacul* (Κώρυκος). Eubulos foloseşte metafora μᾶζα χαριτοβλέφαρος „prăjitură cu genele graţioase”, adică „care-ţi face cu ochiul”, apetisantă (Eub. *fr.* 112, 4 Kock)[9].

În aceeaşi perioadă o *Idilă* a lui Theocrit vorbeşte despre un pugilist pe nume Aigon, vestit pentru că era în stare să mănânce deodată optzeci de prăjituri μᾶζαι (Theoc. 4, 34). La Callimach μᾶζα apare deja distinctă de prăjitura ψαιστό, în timp ce la Hippocrates cele două cuvinte denumeau acelaşi produs culinar (Call. 195, 7)[10]. Aceeaşi distincţie apare şi la doi

---

[1] *V*. αἱ Ἀχίλλειαι / τὸ Ἀχίλλειον / ἡ Ἀχιλλεία II, B, 8.
[2] *Cf.* Pherecr. *fr.* 147 Kock; Ar. *fr*. 187; X. *Cyr*. 1, 3, 4.
[3] *Cf.* παροψίς II, B, 25.
[4] *Cf.* Hp. *PM* 8, 13; *ibid.* 14, 35; *Salubr.* 1, 8; *Int*. 12, 67, *etc.*
[5] *V*. ψαιστή II, B, 34.
[6] *Cf*. de asemenea Lys. *And*. 1, 5.
[7] Plantă erbacee cu efect soporific.
[8] *Cf*. *supra* Polioch. *fr.* 2, 1-2 Kock.
[9] Tot în cadrul comediei noi μᾶζα este atestată şi la Diphilos (Diph. *fr.* 60, 7 Kock).
[10] *Cf.* la Callimach o atestare a cuvântului şi într-un fragment: Call. *fr*. 407, 171.

BDD-B799-04 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:20 UTC)

istorici contemporani, Theopomp (Theopomp. Hist. 115, F. 274a3 şi b4) şi Lycus (Lycus *fr*. 5, 5), dovedind autonomizarea celor doi termeni.

Aristotel consacră un întreg capitol făinii de orz şi prăjiturii μᾶζα sub titlul Ὅσα περὶ ἄλφιτα καὶ μᾶζαν καὶ τὰ ὁμοῖα (Arist. *Pr*. 927a10 *sqq.*), analizând în detaliu diferite reţete şi dovedind, în acelaşi timp, importanţa pe care o căpătase prăjitura în alimentaţia epocii[1].

În secolul al III-lea a. distincţia dintre μᾶζα şi ψαιστό este atestată şi la paradoxograful Antigonos (Antig. *Mirab*. 173, 1, 3). Medicul Erasistratos, continuând tradiţia lui Hippocrates, vorbeşte despre uscăciunea unei asemenea prăjituri, opunând-o alimentelor însiropate (Erasistr. *fr*. 259, 5). Istoricul Harmodios foloseşte într-un fragment din lucrarea Περὶ τῶν κατὰ Φιγάλειαν νομίμων, păstrat de către Athenaios, expresia φυστὴ μᾶζα, care apărea şi la Aristofan (Ar. *V*. 610-12). O astfel de prăjitură era servită în pritaneu împreună cu brânză: (Harmod. *fr*. 1a11 *ap*. Ath. 149a) τυρὸς καὶ φυστὴ μᾶζα νόμου χάριν ἐπὶ χαλκῶν κανῶν. Acelaşi autor face distincţie, ca şi predecesorii săi, între μᾶζα şi ἄρτος (*id*. *fr*. 1a21).[2]

Secolul al III-lea a. este şi perioada în care textele sacre începeau să fie traduse în greacă în *Septuaginta*. Aici μᾶζα este folosit de traducători cu sensul de „masă", „bol", aşa cum o dovedeşte un pasaj din cartea *Bel:* (LXX *Bel* 27, 3) καὶ ἐποίησε μάζαν καὶ ἐνέβαλεν εἰς τὸ στόμα τοῦ δράκοντος. Această utilizare trebuie să-şi aibă explicaţia în originalul ebraic.

În aceeaşi epocă gramaticul Aristophanes din Bizanţ este cel dintâi care oferă o informaţie de natură etimologică, punând în legătură numele prăjiturii μαγίς[3] cu μᾶζα: (Ar. Byz. *fr*. 52, 1) μαγὶς ἀπὸ τῆς μάζης. Chiar dacă μαγίς nu este un derivat de la μᾶζα, aşa cum sugerează gramaticul, ambele cuvinte provin din radicalul verbului μάσσω „a frământa".

În secolul al II-lea a. numai doi autori atestă numele prăjiturii. Gramaticul Apollodoros enunţă într-un fragment din *Etimologicele* legătura lui μᾶζα cu verbul de origine: (Apollod. 190, 4) ἀπὸ τοῦ μασᾶσθαι [...] ἡ μᾶζα. În aceeaşi perioadă istoricul Molpis defineşte numele unui banchet lacedemonian, pe nume κοπίς „cuţit", drept reunirea mai multor alimente, printre care μᾶζα, ἄρτος „pâine" şi τράγημα „desert", semn că fiecare termen avea o semnificaţie aparte (Molpis *fr*. 1, 4).

Începând cu secolul I a. sub numele μᾶζα se poate afla de fapt un produs străin. Dionis din Halicarnas, vorbind despre realităţi romane, atestă formula (D.H. 2, 23, 5) ἀλφίτων μάζας καὶ πόπανα. Precizarea „din făină de orz" dovedeşte că la această dată reţetele deveniseră mult mai variate, acceptându-se în compoziţie şi făina de grâu. Pe de altă parte trebuie observată distincţia faţă de prăjiturile sacrificiale, numite πόπανα. Nu în ultimul rând, atât μᾶζα, cât şi πόπανον, traduc aici probabil nume de prăjituri romane, cea dintâi fiind un tip de *placenta*[4], iar a doua, unul de *libum*[5]. Strabon vorbeşte despre un tip de μᾶζα preparată preparată la mezi din mere uscate (Str. 11, 13, 11). Atestă, de asemenea, o reţetă cu multă miere şi susan, ingredientele obişnuite ale prăjiturilor în antichitate (*id*. 15, 1, 61), dar şi un tip mai puţin obişnuit, preparat din bucăţi de peşte tăiate mărunt (*id*. 16, 4, 13); face de asemenea distincţie între ἄρτος şi μᾶζα (*id*. 15, 3, 18)[6].

Din această perioadă datează şi un fragment din gramaticul Trypho, conservat de Athenaios (Ath. 114e), care cuprinde un catalog al tipurilor de μᾶζαι ateniene. Nu era

---

[1] *Cf*. Arist. *Mir*. 841b8; în aceeaşi epocă mai pot fi aduse în discuţie fragmente din Philet. 10, 2; Lyc. *Alex*. 608; Dicaearch. 72, 4; Epicur. *Ep*. 131, 1.
[2] *Cf*. în aceeaşi perioadă Demetr. Gr. *fr*. 10, 4; Eratosth. 397, 1, 27.
[3] *V*. μαγίς II, B, 21.
[4] *V*. *placenta* III, B, 1.
[5] *V*. *libum* III, A, 1.
[6] *Cf*. în aceeaşi perioadă D.S. 12, 10, 5.

BDD-B799-04 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:20 UTC)

singurul autor care întocmea o asemenea listă, ci, potrivit lui Athenaios, mulţi alţii se ocupaseră de acelaşi subiect. Aceasta este o dovadă că numărul tipurilor de prăjituri ajunsese foarte mare şi se simţea nevoia unei ordonări a numelor lor. Trypho menţionează nouă tipuri de μᾶζαι: (Trypho *fr*. 19, 3) αἱ Ἀχίλλειαι / ἀχίλλειον, βήρηξ, θριδακίνη, καρδαμάλη, κρίνον, μελιτοῦττα, οἰνοῦττα, τολύπη, φυστή. Informaţiile date de către el sunt confirmate şi de alţi autori.

În epocă, Philon Iudeul vorbeşte despre un tip de μᾶζα foarte frugală: εὐτελεστάτη μᾶζα (Ph. *Som*. 2, 48, 2), iar gramaticul Philoxenos pune în legătură, prin etimologie populară, numele sânului μαστός / μαζός cu cel al prăjiturii, plecând de la dorinţa copilului de a ajunge şi la unul şi la cealaltă (Philox. Gramm. *fr*. 146, 3)[1].

Tendinţele secolului I a. sunt confirmate de autorii secolului I p. Plutarch se referă la o prăjitură romană atunci când scrie în *Viaţa lui Crassus* despre un tip de μᾶζα oferit la înmormântare, probabil un tip de *libum*. (Plu. *Crass*. 19, 6, 3)[2]. Pe urmele lui Strabon, Arrian vorbeşte în *Istoria Indiei* despre o populaţie numită ἰχθυοφάγοι „mâncători de peşte”, care-şi preparau μᾶζα din peşte uscat (Arr. *Ind*. 29, 12).

Aşa cum atesta deja un text din *Septuaginta*, μᾶζα ajunsese să însemne şi o „masă” de un material oarecare. O dovedeşte şi un text din *Antichităţile Iudaice* ale lui Flavius Josephus, unde este folosită sintagma μᾶζα χρυσοῦ „cantitate de aur” (J. *AJ* 5, 33, 2). Acelaşi autor atestă însă şi sensul de prăjitură al cuvântului în formula μᾶζαν κριθίνην „prăjitură de orz” (*ibid.* 5, 219, 4 *sq.*), dovedind polisemantismul termenului. Sensul de „masă” apare în aceeaşi perioadă şi la istoricul Appian în formula μάζας ἐκ μολύβδου „bucăţi de plumb” (App. *BC* 1, 6, 44) şi în mai multe atestări ale medicului Dioscorides, la care termenul poate denumi orice amestec de diverse ingrediente[3]. Textele de alchimie din diverse perioade vor folosi sensul de „masă”, „bol” sau „amalgam” al lui μᾶζα[4].

Tot în secolul I p. gramaticul şi medicul Erotianos defineşte μᾶζα drept un tip de aluat făcut din făină de orz (Erot. 95, 10 φύραμα ἐξ ἀλφίτου γινόμενον), subliniindu-i calităţile hrănitoare în combinaţie cu diferite amestecuri de miere şi oţet, vin şi oţet sau apă şi miere[5].

Din secolul al II-lea p. μᾶζα devine termenul obişnuit de definire pentru o varietate întreagă de sortimente de prăjituri. La Athenaios termenul este omniprezent. El nu este însă original şi nu poate fi o sursă pentru epoca în care trăieşte. Este însă o mină de informaţii pentru mulţi dintre autorii care l-au precedat şi care nu ne mai sunt cunoscuţi decât prin intermediul lui. Îl citează, de exemplu, pe gramaticul Trypho în cartea a III-a din *Deipnosophistai*, unde sunt enumerate sortimentele ateniene de μᾶζαι (Ath. 114f-115a).

Gramaticii sunt adesea cei care oferă informaţii preţioase, păstrând sensuri ale cuvintelor dispărute o dată cu textele în care apăreau. Gramaticul Pollux defineşte drept tipuri de μᾶζα patrusprezece nume, unele dintre ele hapaxuri: (Poll. 6, 75 *sqq*.) ἀμφιφῶν, ἀνεμώνη, ἄνθεμα, βήρηξ, δανδαλίς, διάκονον, ἐφίερος, θριδακίνη, καρδάμη, καρδαμάλη, λωλώ, οἰνοῦττα, τριπτή, ὑγίεια, φύστη.[6] Retorul Eudemos (Eudem. 170, 33) caracterizează cu acelaşi cuvânt παλάθη. Gramaticul Pausanias vorbeşte numai despre două: Ἀχιλλεία (Paus. Gr. 181, 1) şi μαγίς (*id.* 3, 1)[7]. Într-un alt fragment pare că pune în legătură, prin etimologie populară, numele bucătarului, μάγειρος, (care n-are nici o legătură cu μάσσω „a frământa”) cu cel al prăjiturii: (*id*. 2, 1) μάγειρος· ὁ τὰς μάζας μερίζων „cel ce taie prăjiturile”. Atestă, de asemenea, o expresie frazeologică care conţine numele prăjiturii: (*id.* 13, 1)

---

[1] *Cf. id. fr*. 237, 3.

[2] Pentru alte contexte unde este atestat μᾶζα la Plutarh *cf*. Plu. *Agis* 34, 5, 3 şi 37, 7, 1; *id*. *M*. 230e10; *id*. *M*. 635d5; *id*. *M*. 1010c9; *id*. *M*. 77f8; *id*. *M*. 1010c11.

[3] *Cf.* Dsc. 1, 33, 1; *id*. 5, 54, 1; *id*. 5, 79, 2; *id*. 2, 103, 1.

[4] *Cf*. ἀνέκλειπτος μᾶζα *PHolm*. 2, 17; *Fr. Alch.* 7, 1 *sqq*.; Mich. G. *Ann*. 304, 9.

[5] *Cf*. în aceeaşi perioadă D. Chr. *Or*. 6, 12, 5; *ibid*. 7, 17, 5; *ibid*. 32, 59, 5; Ap. Tyn. *Ep*. 84, 2.

[6] *V*. *s.u*. pentru fiecare dintre ele.

[7] *Cf*. de asemenea *id.* 15, 1. Despre relaţia μᾶζα-μαγίς *u*. în aceeaşi perioadă şi Ael. Dion. 26, 7.

BDD-B799-04 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:20 UTC)

λευκεὴν μᾶζαν φυρῶ σοι „a-ţi plămădi o prăjitură μᾶζα albă”, care ar fi însemnat „a face mari promisiuni cuiva” (*ibid.* παροιμία ἐπὶ τῶν μεγάλα ὑπισχνουμένων)[1]. Aceeaşi definiţie este dată expresiei şi de către gramaticul Diogenianos (Diogenian. 6, 12, 1), care atestă alte două enunţuri ce conţin numele produsului: (*id.* 3, 21, 1) μεμαγμένη μᾶζα „prăjitură μᾶζα gata plămădită” (expresie folosită încă de la Archiloch), despre lucrurile bune gata făcute (*ibid.* ἐπὶ τῶν ἑτοίμων ἀγαθῶν) şi (*id.* 1, 4, 1) ἀγαθὴ καὶ μᾶζα μετ᾽ ἄρτον „e bună şi μᾶζα după pâine”, probabil despre cei ce fac lucrurile mai târziu decât ar trebui (*ibid.* ἡ παροιμία ἐπὶ τῶν ἐκ δευτέρου τισὶ διδόντων τάττεται). Această ultimă expresie este confirmată, în aceeaşi perioadă, şi de către sofistul Zenobios (Zenob. 1, 12, 1), care adaugă un vers ce-l conţine pe μᾶζα, devenit proverbial: μέτρῳ ὕδωρ πίνοντες, ἀμετρὶ δὲ μᾶζαν ἔδοντες „a bea apă cu măsură, dar a mânca prăjitură μᾶζα fără măsură”, pus pe seama răspunsului unui oracol adresat sibariţilor.

În epocă gramaticul Moeris vorbeşte despre forma μᾶζα ca despre una attică, iar despre μάζα ca fiind panelenă (Moer. 203, 10). Tot el defineşte παροψίς drept un tip de μᾶζα attică, în timp ce acelaşi cuvânt denumea o „tavă” în restul dialectelor (*id.* 206, 14); φυστή poate fi, potrivit aceluiaşi autor, şi un sortiment de μᾶζα (*id.* 211, 31). Despre φυστή-μᾶζα vorbeşte şi gramaticul Herodian definind-o drept un amestec de făină de orz şi vin (Hdn. Gr. *Pros.* 3, 1, 344). Tot el glosează ψάκτα (*id.* 3, 2, 608) şi βήρηξ (*id.* 3, 2, 481) drept tipuri de μᾶζαι[2].

Medicul Galenos, pe urmele lui Hippocrates, consacră un întreg capitol reţetelor de μᾶζαι în tratatul *De alimentorum facultatibus* sub titlul Περὶ μᾶζης (*De alim. fac.* 6, 507, 14 *sqq.*), sintetizând informaţiile date de medici de până la el.

Periegetul Pausanias vorbeşte despre mai multe tipuri de μᾶζαι al căror aluat, preparat din făină de orz (Paus. 3, 23, 8), era adesea frământat cu miere (*id.* 6, 20; 2; *id.* 9, 39, 11). Pe tot parcursul secolului al II-lea p. alţi autori, aparţinând unor diverse genuri literare, atestă frecvent numele prăjiturii[3].

În secolul al III-lea p. alchimistul Zosimos foloseşte μᾶζα cu sensul de „masă”, „cantitate” a unei substanţe[4], în timp ce Diogenes Laertius, paradoxograful Palatinus, sofistul Eutecnios şi filosoful Porphyrios continuă să ateste sensul culinar al termenului[5].

Începând cu secolul al IV-lea p. μᾶζα intră în vocabularul scriitorilor creştini. Gregorie din Nazianz, Asterios, Joannes Crysostomos şi Theodoret atestă atât sensul culinar al cuvântului, cât şi pe cel tehnic folosit mai înainte în tratatele de alchimie[6]. Joannes Crysostomos şi Palladios comentează pasajul din *Septuaginta* unde apare μᾶζα cu sensul de „masă, bol” (Chrys. *in illud* 18, 4 şi Pall. *u. Chrys*. 76, 12). Mai târziu, în secolul al VI-lea Cosmas foloseşte expresia μᾶζα χρυσίου „cantitate de aur” (Cosmas 10, 30, 10), în timp ce Procopius din Cezarea atestă tot sensul culinar al cuvântului (Procop. *Bel*. 4, 7, 3 *sqq.*). Printre creştini, în secolul al VII-lea p., poate fi menţionat şi Joannes Damascenos (Jo. D. *ep*. *Thphl*. 95, 376, 22)[7].

---

[1] Atât proverbul, cât şi explicaţia lui sunt reluate de lexiconul lui Hesychios (Hsch. *s.u.*) şi mai târziu de Photios (Phot. *Lex*. 217, 7).

[2] *Cf*. *id*. 3, 1, 130; *id*. 3, 1, 198.

[3] *Cf.* Aelian *NA* 7, 13, 14; *id*. 11, 16, 15 *sq*.; *id*. 17, 16, 4; *id*. *VH* 4, 13, 4; Aret. *SD* 1, 1, 25; *id*. 2, 2, 7; Diog. Oen. 47, 5; Hdn. 4, 7, 5; Luc. *Asin*. 28, 11; *id*. *Tim*. 56, 5; *id*. *Fug*. 14, 11; *id*. *Nau*. 46, 11; *id*. *DMort*. 10, 2, 2; Max. Tyr. 8, 2 a4; Opp. *H*. 3, 401; *ibid.* 4, 660; Philostr. *Gym*. 43, 17; Sext. *Ces*. 1, 19, 65 *sqq.*; *ibid*. 3, 28, 5.

[4] *Cf.* Zos. Alch. 2, 120, 11; *id*. 2, 182, 16 *sq.*; *id*. 2, 126, 19.

[5] *Cf*. D.L. 10, 131, 1; Palat. 10, 4 *sq*.; Eutec. *in Opp*. 4, 21, 9; Porph. *VP* 34, 2.

[6] *Cf*. Gr. Naz. *Carm*. 639, 4; *ibid*. 641, 11; *ibid.* 705, 5; *ibid.* 779, 15; *ibid.* 975, 11; *ibid.* 1342, 7; Ast. Am. 4, 8, 3; Chrys. *Hom. 1-21* 49, 17, 57; *id. in Mat*. 58, 523, 28; *id*. *in Act*. 60, 350, 52; *id. in Rom*. 60, 667, 26; *id*. *In Corinth. I* 61, 201, 13; Thdt. *Qu. in Oc.* 278, 18.

[7] Mai târziu, în secolul al XI-lea p., μᾶζα este atestat la Anna 10, 8, 9 *sq.*; Mich. Ps. *Poem.* 6, 458; *ibid.* 61, 33; Mich. *in EN* 584, 35.

BDD-B799-04 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:20 UTC)

În secolul al IV-lea p. există însă şi cunoscători nostalgici ai literaturii păgâne, precum împăratul Iulian Apostata, filosoful Synesios şi retorul Libanios, care îşi amintesc de vechea folosire a cuvântului μᾶζα[1].

În aceeaşi perioadă medicul Oribasius reia din Galenos reţetele privitoare la μᾶζα[2], iar mai târziu, în secolul al VI-lea p., el este urmat de către Palladios (Pall. *in Hp*. 2, 76, 21 *sq*.) şi Aëtios (Aët. 227, 1 *sqq*), iar în secolul al VII-lea p. de către Paulus Aegineta (Paul. Aeg. 1, 78, 1; *ibid.* 4, 1, 4; *ibid.*7, 19, 19)[3]. În secolul al IX-lea p. Theophilus Protospatharius comentează pasaje din Hippocrates, unde este atestat şi μᾶζα (Theophil. P. 2, 340, 29). Din aceeaşi perioadă datează şi o colecţie de precepte de medicină veterinară, *Hippiatrica,* în care μᾶζα are sensul unor preparate administrate animalelor în scopuri terapeutice (*Hippiatr.* 2, 30, 2; *ibid.* 10, 5, 11, *etc*.). În secolul al X-lea, o culegere de texte ale agronomilor greci, *Geoponika*, reuneşte numeroase reţete de μᾶζαι, împrumutate din epocile cele mai vechi (*Gp*. 2, 31, 2; *ibid.* 7, 36, 6; *ibid.* 13, 4, 7, *etc*.)[4]

Din secolul al V-lea p. gramaticii şi lexicografii reanalizează textele antice, contabilizând numele de prăjituri μᾶζαι. Gramaticul Orion reia etimologia fantezistă, propusă de către Herodian, care-l lega pe μάγειρος de μᾶζα (Orion *Etym*. 100, 4), în timp ce alt gramatic, Orus, inspirându-se probabil din Moeris, reafirmă sensul de prăjitură μᾶζα al lui παροψίς (Orus *Att. col.* 131, 1).

Lexicografii, în funcţie de sursele folosite, atestă un număr mai mare sau mai mic de tipuri de μᾶζαι. Lexiconul lui Hesychios înregistrează nouăsprezece nume de prăjituri μᾶζαι: (Hsch. *s.u.*) ἀμφελαῖς, ἀναγεστρίς, ἀνεμώνη, ἄνθεμα, ἀπόκυνον, βήρηξ, βωλία / βωλίς, δενδαλίς, διακόνιον, θριδακίνη, καρδαμάλη, κρίνον, μαγίς, μελιτοῦττα[5], οἰνοῦσσα[6], πρόμαχος, στρυφνός, φυστή, ψυκτά. Numele de μᾶζα este definit de acelaşi lexicon drept „făină de orz frământată cu apă şi ulei": (Hsch. *s.u*. μᾶζα) ἄλφιτα πεφυρμένα ὕδατι καὶ ἐλαίῳ. În secolul al IX-lea p. Photios numeşte zece tipuri de μᾶζαι, definiţiile fiind în parte preluate de la Hesychios: (Phot. *Lex. s.u.*) ἀμοργίς, ἀνεμώνη, Ἀχίλλεία, βωλίς, δενδαλίς, θριδακίνη, καρδαμάλη, μελιτοῦττα, οἰνοῦττα, παλάθη. În secolul al X-lea p. lexiconul Suda înregistrează numai cinci: (Suid. *s.u.*) διακόνιον, μελιτοῦττα, οἰνοῦττα, παλάθη, φυστή, definind în schimb μᾶζα drept un amestec de lapte şi grâu: (Suid. *s.u*. μᾶζα) κυρίως ἡ τροφή, ἡ ἀπὸ γάλακτος καὶ σίτου. În secolul al XII-lea p. *Etymologicum Magnum* vorbeşte numai despre trei μᾶζαι: (*EM s.u.*) ἀμολγαίη, θριδακίνη, φύστη, în timp ce comentatorul lui Homer, Eustathius, despre cinci: (Eust. *Il.* 1, 54, 30) ἀμολγαίη, ἀχίλλεια / ἀχίλλειον, βήρηξ, καρδαμύλη, τολύπη. La o dată nesigură şi κυρβαίη este definită drept un tip de μᾶζα în colecţia de texte intitulată *Vitae Homeri* (*Vit. Hom.* 472).

2. ἡ ἀμολγαία „Prăjitura cu lapte"

Ἀμολγαία este un tip de prăjitură μᾶζα cu lapte. Numele ei este o substantivizare a formei de feminin a adjectivului ἀμολγαῖος, α, ον „făcut cu lapte", un derivat de la verbul ἀμέλγω „a mulge"[7].

---

[1] *Cf*. Iul. *Or*. 14, 16; *ibid.* 20, 13; *id. Ep*. 155, 2; Syn. 130, 37 (unde reia versul din Archiloch); *id.* 148, 111; Lib. *Decl*. 1, 39, 5. În secolul al V-lea p. poate fi adus în discuţie şi Procop. Gaz. *Ep*. 91, 20.

[2] *Cf*. Orib. *Col. med*. 1, 12, 2; *ibid*. 3, 14, 7; *ibid.* 4, 1, 1, *etc.*; *id*. *EM* 76, 15, 3; *id. Eunap*. 1, 30, 6; *ibid.* 1, 39, 1; Syn. 4, 13, 6; *ibid.* 4, 22, 3.

[3] *Cf*. în aceeaşi perioadă Thphyl. *Hist*. 2, 7, 2.

[4] În aceeaşi perioadă *cf.* şi Const. *De sent*. 312, 7

[5] *Cf*. *Sch. in Ar. Nub*. 507a.

[6] *Cf. Sch. in Ar. Pl.* 1121, 1.

[7] *Cf. Od.* 9, 238; Hdt. 4, 2; Theoc. 4, 3 sau cu sens figurat la Ar. *Eq.* 326.

BDD-B799-04 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:20 UTC)

Este cu siguranţă unul dintre cele mai vechi tipuri de μᾶζα. Hesiod este cel care-i atestă numele într-un context câmpenesc, de unde reiese că era vorba de un produs culinar prin excelenţă pastoral: (Hes. *Op*. 590)

μᾶζά τ' ἀμολγαίη γάλα τ' αἰγῶν σβεννυμενάων

Traducerea corectă a sintagmei μᾶζα ἀμολγαίη este „prăjitură făcută cu lapte”[1], aşa cum precizează şi scoliile la acest vers (*Sch. in Hes.* A. 590, 1) μάζα τ' ἀμολγαίη· ἄρτος μετὰ γάλακτος ἐντεθρυμμένος ἢ τυρός sau într-o notă a lui Tzetzes (*Sch. in Hes.* B. 588) ἄρτος γενναῖος ἀμολγεῖ καὶ ποιμένι ἁρμόδιος, ἢ γάλακτι πεφυρμένος.

Anticii înţelegeau însă diferit numele prăjiturii. O dovedeşte comentariul lui Athenaios, care citează versul lui Hesiod: (Ath. 115a) καὶ Ἡσίοδος δὲ μᾶζάν τιν' ἀμολγαίαν καλεῖ· (urmează versul din Hesiod) τὴν ποιμενικὴν λέγων καὶ ἀκμαίαν· ἀμολγὸς γὰρ τὸ ἀκμαιότατον. Acesta, precizând că este o prăjitură păstorească, îi înţelege numele ca însemnând „cea bine umflată”[2] (ἀκμαία), bazându-se probabil pe exegeza unor pasaje homerice unde expresia νυκτὸς ἀμολγῷ[3] era înţeleasă în antichitate drept „în inima nopţii”[4], adică „în plină noapte”[5]. Această interpretare se explică prin faptul că ἀμολγός „mulsul”, numele de acţiune de la verbul ἀμέλγω, trimitea implicit la ugerele umflate de lapte, de unde noţiunea de plenitudine[6], regăsită în interpretarea numelui prăjiturii[7].

Tot unei interpretări eronate i se datorează şi nota lui Photios: (Phot. *Lex*. *s.u*. ἀμοργίς· [...] καὶ μᾶζα παρ' Ἡσιόδῳ. Lexicograful, probabil neînţelegând termenul de la Hesiod, îl transcrie ἀμοργίς, care înseamnă de fapt „făcut din in sau din purpură”, printr-o apropiere poate falsă de numele plăcintei ἀμόρα[8].

3. ἡ ἀμφελαῖς „Uleioasa”

Ἀμφελαῖς denumeşte o prăjitură de tip μᾶζα despre care nu ştim aproape nimic. Etimologic, pare a fi un compus din prepoziţia ἀμφί „de jur împrejur” şi substantivul ἐλαῖς „măslin”[9]. Probabil şi ἀμφελαῖς este de genul feminin, ca şi ἐλαῖς. Singurul care atestă numele acestei prăjituri este Hesychios, care-l glosează drept „prăjitură plină de ulei”: (Hsch. *s.u.* ἀμφελαῖς) μᾶζα ἐλαίου πλήρης. Prepoziţia ἀμφί exprimă cuprinderea cu ulei din toate părţile a prăjiturii. Lexiconul reia cu siguranţă cuvântul, inspirându-se dintr-un text astăzi pierdut.

4. ἀναγεστρίς „?”

Potrivit unei glose a lui Hesychios, ἀναγεστρίς, denumea la Tarent un tip de prăjitură μᾶζα: (Hsch. *s.u.* ἀναγεστρίς) μάζας. Ταραντῖνοι. Glosa este însă nesigură şi neconfirmată de vreo altă sursă. Nu este clar de ce o formă aparent de singular (ἀναγεστρίς)

---

[1] *Cf.* M. L. West, *Hesiod. Works & Days*, Oxford: Clarendon Press, 1978, p. 307; E. Livrea, *Note critiche ed esegetiche sul testo degli Erga di Esiodo*, în „La Parola del Passato”, XXI, 1966, pp. 469-72; T. A. Sinclair, *On Certain Words in Hesiod*, în *The Classical Review*, Vol. 39, Nr. 5/6, 1925, pp. 98-101.

[2] Paul Mazon în ediţia sa *Hésiode*, *Les Travaux et les Jours*, Paris, Les Belles Lettres, 2002 optează pentru această interpretare atunci când traduce în versul hesiodic „une galette bien gonflée”, p. 107.

[3] *Cf. Il.* 11, 173; *id.* 15, 324; *id.* 22, 28 şi 317.

[4] *Cf.* Hsch. *s.u.* ἀμολῷ· τῷ μεσονυκτίῳ, ἤτοι ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ ἐν ᾗ ἀμέλγουσιν.

[5] Una din scoliile la textul lui Hesiod face clar această legătură: (*Sch. in Hes.* B. 586, 13) ΜΑΖΑ δὲ ΑΜΟΛΓΑΙΗ, ἤτοι ἡ πυκνή, ὡς καὶ νυκτὸς ἀμολγὸν εἶπεν Ὅμηρος τὸ ἐκεῖ πυκνὸν διὰ τὸ σκότος· ἢ τὴν μεμιγμένην ἐν τῷ ἀμολγεῖ· καλοῦσι δὲ οὕτω τὸ ἀγγεῖον εἰς ὃ τὸ γάλα ἀμέλγουσι.

[6] Adjectivul ἀμολγαῖος este folosit pentru a desemna sânul umflat cu lapte al unei oi în *AP* 7, 657 (Leon. sec. III a.). Pentru întreaga discuţie *u*. P. Chantraine în *DELG*, *s.u*. ἀμέλγω.

[7] *Cf.* Eust. *Il.* 3, 178, 1 şi 3, 736, 26, *Sch. in Ar. Eq*. 963.

[8] *V*. ἀμόρα II, C, 4.

[9] Cuvântul nu este atestat decât la ac. pl. cu formă attică ἐλᾶδες la Ar. *Ach.* 998, *cf. IG* 836[ab]29.

BDD-B799-04 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:20 UTC)

este echivalată cu un plural (μάζας). Singura apropiere etimologică s-ar putea face tot cu un termen atestat la Hesychios, ἀναγέτρια, glosat: (Hsch. *s.u.* ἀναγέτρια) ἡ ταῖς τικτούσαις ὑπερετοῦσα γυνὴ παρὰ Ταραντίνοις οὕτω λεγομένη, ἣν Ἀττικοὶ μαῖαν καλοῦσιν. Potrivit explicaţiei, ἀναγέτρια ar denumi, tot la Tarent, „moaşa". Forma ἀναγέτρια trebuie să fie rezultatul unei disimilări din *ἀναγρετρια[1], un derivat cu o temă ἀγρε de la substantivul ἄγρα, care denumeşte acţiunea de „a apuca, a prinde", în special în limbajul vânătoresc. Am putea considera şi că numele prăjiturii conţine o disimilare din *ἀναγρεστρίς, fără însă să se poată stabili vreo legătură de sens cu ἄγρα. Singurul punct comun între ἀναγεστρίς şi ἀναγέτρια pare a fi că ambele cuvinte erau specifice cetăţii Tarent. Numele prăjiturii ar putea fi astfel unul local, un regionalism în Magna Graecia.

5. ἡ ἀνεμώνη „Anemona"

Ἀνεμώνη desemnează în greacă planta erbacee cu flori mari de diferite culori „anemonă" *(Anemone coronaria)*, simţită în antichitate, probabil prin etimologie populară, ca un derivat de la ἄνεμος „vânt", pentru că anemona era desfrunzită de vânt[2].

Acelaşi cuvânt denumeşte, însă, în lexiconul lui Pollux şi un tip de prăjitură μᾶζα[3]: (Poll. 6, 77) αἷς δ᾽ ἄνθρωποι χρῶνται μάζαις, τούτων τὰ ὀνόματα ... ἀνεμώνη. Cum s-a ajuns de la numele florii la cel al prăjiturii rămâne o enigmă. Ar putea avea o legătură cu etimologia mai sus discutată a numelui florii. Aşa cum o expresie ca ἀνεμῶναι λόγων[4] „anemone de cuvinte" sau „flori de limbaj" implica o aluzie la noţiunea de „gol"[5], tot astfel numele prăjiturii ἀνεμώνη putea indica un aluat umflat şi gol pe dinăuntru, un fel de gogoaşă. Nu este exclusă desigur nici o posibilă legătură cu forma prăjiturii sau cu un ornament de pe ea. Lexiconul lui Hesychios şi cel al lui Photios înregistrează acest sens al lui ἀνεμώνη fără să ofere nici o explicaţie în plus: (Hsch. *s.u.* ἀνεμώνη) μάζης εἶδος şi (Phot. *Lex*. *s.u.* ἀνεμῶναι) μάζης τι γένος.

6. τὰ ἄνθεμα „Florile"

Ἄνθεμα este pluralul de la ἄνθεμον „floare", formă paralelă cu mult mai cunoscutul ἄνθος şi folosită adesea pentru a desemna fie ornamentele unei bijuterii sau ale unui vas[6], fie diverse plante[7], fiind atestată mai ales în vocabularul tehnic. Pluralul putea denumi, de asemenea, un tip de prăjitură μᾶζα, aşa cum atestă gramaticul Pollux şi lexiconul lui Hesychios. Pentru cel dintâi este doar un nume într-un şir de alte μᾶζαι: (Poll. 6, 77) αἷς δ᾽ ἄνθρωποι χρῶνται μάζαις, τούτων τὰ ὀνόματα ἄνθεμα. La Hesychios există însă o glosă cu o precizare interesantă: (Hsch. *s.u.* ἄνθεμα) ἀνάθεμα. καὶ μᾶζα τις. Echivalarea numelui prăjiturii cu cel al „ofrandei" (ἀνάθεμα) se datorează probabil etimologiei populare: pe de o parte asemănării fonetice între cele două cuvinte, ἄνθεμα / ἀνάθεμα, pe de altă parte este posibil ca aceasta să fie o indicaţie asupra caracterului ritual pe care îl avea această prăjitură, oferită probabil ca „ofrandă" unei divinităţi. Este de asemenea de remarcat că numai forma de plural este atestată cu sensul de prăjitură. Numele ei ar putea indica o anumită formă a acesteia sau poate mai degrabă diverse ornamente specifice pe care le avea în comparaţie cu alte prăjituri.

---

[1] *Cf.* P. Chantraine în *DELG s.u.* ἄγρα.
[2] *Cf.* P. Chantraine în *DELG, s.u.* ἀνεμώνη şi R. Strömberg, *Griechische Pflanzennamen,* Goeteborg, 1940, p 77.
[3] Dicţionarele moderne nu înregistrează acest sens în lema lui ἀνεμώνη.
[4] Luc. *Lex*. 23.
[5] *Cf.* adjectivul ἀνεμώλιος „de vânt, uşor sau gol precum vântul".
[6] *Cf. IG* I^2 286, 160; Pi. *O*. 2, 72.
[7] *Cf.* Thphr. *HP* 7, 8, 3.

BDD-B799-04 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:20 UTC)

7. τὸ ἀπόκυνον „Moartea câinilor”

Ἀπόκυνον este un tip de prăjitură μᾶζα. Ea nu era însă destinată consumului omenesc, ci era o otravă împotriva câinilor. Numele prăjiturii este omonim cu cel al plantei ἀπόκυνον *(Marsdenia erecta)*, care avea proprietatea de a ucide câinii, conform mărturiei medicilor din antichitate[1]. Cuvântul este, de altfel, un compus din prepoziţia ἀπό „de la”, exprimând îndepărtarea, şi substantivul κύων „câine, căţea”.

Singura atestare pentru acest nume de μᾶζα apare în lexiconul lui Hesychios, care îi înregistrează şi sensul de plantă: (Hsch. *s.u.* ἀπόκυνον) μάζα μεμαγμένη φαρμάκῳ, πρὸς ἀναίρεσιν κυνῶν. ἢ εἶδος βοτάνης. Este vorba, aşadar, de un tip de prăjitură μᾶζα obişnuită, amestecată cu un medicament, în compoziţia căreia intra fără îndoială această plantă. Este de remarcat că lexicograful consideră numele plantei ca unul secundar, derivat din cel de prăjitură. Cu siguranţă, însă, evoluţia semantică este inversă.

8. αἱ Ἀχίλλειαι / τὸ Ἀχίλλειον / ἡ Ἀχιλλεία „Ahile”

Toate cele trei forme denumesc un tip de prăjitură μᾶζα preparată din făină de orz (ἄλφιτον). Forma Ἀχίλλειαι (*sc*. μᾶζαι) este o substantivizare la nominativ plural feminin a adjectivului Ἀχίλλειος, α, ον „al lui Ahile”, un derivat de la numele eroului homeric Ἀχιλλεύς. Formele Ἀχίλλειον, respectiv Ἀχιλλεία, sunt substantivizări ale aceluiaşi adjectiv la neutru, respectiv feminin singular. Pentru a înţelege legătura dintre numelui lui Ahile şi această prăjitură trebuie plecat de la sintagma Ἀχίλλειαι κριθαί „orz al lui Ahile”, adică „orz ales, de calitate”, precum cel cu care îşi hrănea Ahile caii[2], acesta fiind ingredientul prăjiturii cu acelaşi nume.

Cele mai vechi atestări datează din secolul al V-lea a. şi înregistrează forma de plural a prăjiturii, αἱ Ἀχίλλειαι. Într-un fragment din comedia *Perşii* a lui Pherecrates este descrisă o scenă de banchet cu accente fanteziste, unde râuri de sos negru (probabil din cauza piperului) apar scurgându-se peste prăjiturile *Ahile*: (Pherecr. *fr.* 1, 3-5 Meineke *ap*. Ath. 269d)

αὐτόμαστοι γὰρ διὰ τῶν τριόδων ποταμοὶ λιπαροῖς ἐπιπάστοις
ζωμοῦ μέλανος καὶ Ἀχιλλείοις μάζαις κοχυδοῦντες ἐπιβλύξ
ἀπὸ τῶν πηγῶν τῶν τοῦ Πλούτου ῥεύσονται, σφῶν ἀρύτεσθαι.

Este de remarcat că adjectivul Ἀχιλλείοις este încă însoţit de substantivul μάζαις, situaţie ce va dispărea în atestările ulterioare. La Aristofan adjectivul apare singur pentru a denumi produsul culinar. În *Cavalerii,* un vânzător de cârnaţi, declamând în faţa poporului din Argos, este indignat că, în timp ce Themistocles este exilat, Paphlagonianul (*id est* Cleon) „îşi şterge mâinile de prăjituri «Ahile»”, altfel spus se înfruptă din cele mai alese bunătăţi: (Ar. *Eq*. 819)

κἀκεῖνος μὲν φεύγει τὴν γῆν, σὺ δ᾽᾽Αχιλλείων ἀπομάττει.

Numele prăjiturii dispare din texte după comedia nouă, iar cei ce-l vor cita apoi o vor face sub o formă diferită. Astfel, în secolul I a. gramaticul Trypho aminteşte numele prăjiturii sub forma τὸ Ἀχίλλειον într-o enumerare de μᾶζαι, toate considerate ateniene: (Trypho *fr.* 19, 3 *ap.* Ath. 114e-f) καὶ ΜΑΖΑΣ δ᾽ ἔστιν εὑρεῖν ἀναγεγραμμένας παρά τε τῷ Τρύφωνι καὶ παρ᾽ ἄλλοις πλείοσιν. παρ᾽ Ἀθηναίοις μὲν φύστην τὴν μὴ ἄγαν

[1] *Cf.* Dsc. 4, 80, 1; Gal. *De med. temp.* 11, 835; Orib. *Col. med.* 15, 1; Paul. Aeg. **7**, 3, 1. *Cf.* de asemenea R. Strömberg, *Griechische Pflanzennamen*, Goeteborg, 1940, p. 65.

[2] *Cf.* Ath. 114f Ἀχίλλειαι κριθαί; Hp. *Morb.* 3, 17 κριθαὶ Ἀχιλληΐδες; Thphr. *HP* 8, 10, 2 κριθὴ Ἀχιλληΐς. Suid. şi Phot. *Lex. s.u.* Ἀχίλλειοι κριθαί sau numai Ἀχίλλειοι.

BDD-B799-04 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:20 UTC)

τετριμμένην, ἔτι δὲ καρδαμάλην καὶ βήρηκα καὶ τολύπας καὶ ᾽Αχίλλειον. Tot el adaugă că era preparată „probabil" din orz „Ahile": *(ibid.)* καὶ ἴσως αὕτη ἐστὶν ἡ ἐξ ᾽Αχιλλείων κριθῶν γινομένη. Nesiguranţa cu care o spune indică dispariţia produsului culinar la data la care scrie. Mult mai târziu, în secolul al XII-lea p., aceeaşi formă a numelui prăjiturii, τὸ ἀχίλλειον, scrisă cu minusculă, este înregistrată de către Eustathius în comentariul său la *Odysseia* într-un şir de μάζαι, alături de καρδαμύλη[1] şi τολύπη[2]. Nici el nu era sigur dacă între numele orzului şi cel al prăjiturii există o legătură: (Eust. *Od.* 1, 54, 33) καὶ ὅτι ἐξ ἀχιλλείων ἴσως κριθῶν τῶν ἀλλαχοῦ δεδηλωμένων, ἐποιεῖτο ἡ μάζα τὸ ἀχίλλειον.

Photios este singurul care atestă o formă diferită a numelui acestei prăjituri. El face diferenţă (Phot. *Lex. s.u.* ᾽Αχιλλεία) între forma de singular feminin ᾽Αχιλλεία, care ar avea sensul de prăjitură (ἡ μᾶζα), şi neutrul plural ἀχίλλεια, care ar însemna făina de orz folosită pentru prepararea acestui produs: δὲ τὰ ἐν αὐτῇ ἄλφιτα. Este posibil ca această distincţie să fie una târzie făcută mai degrabă de gramatici pentru a-şi explica formele variate pe care le întâlneau.

9. ὁ βάραξ / βήραξ / βήρηξ / πάραξ „?"

Βάραξ, cu forma ionică βήραξ şi cea attică βήρηξ[3], iar într-o sursă epigrafică πάραξ[4], este numele unei prăjituri μᾶζα probabil de forma unui cornet, aşa cum rezultă dintr-o glosă a lui Hesychios, care spune că avea „coarne"[5]: (Hsch. *s.u.* βήρηκες) μάζαι ὀρθαί, οἱ δὲ ἁπλῶς μάζας· ἄλλοι μάζας ἄνωθεν κέρατα ἐχούσας. Variaţiile de formă ale numelui prăjiturii sunt caracteristice termenilor populari şi indică poate o sursă străină. S-a emis ipoteza[6] unei origini ilire, evocându-se lat. *fermentum* „drojdie". Ar putea avea legătură şi cu βάρηκες, formă glosată de *Etymologicum Magnum* (*EM* 188, 37) τὰ οὖλα τῶν ὀδόντων, σιάγονες, τολύπη, „gingiile dinţilor", „fălci", dar apropierea cea mai veridică este cu τολύπη, alt tip de μᾶζα în formă de „ghem de lână"[7], cuvânt cu care βάραξ era considerat aproape sinonim, aşa cum rezultă din exemplele ce urmează.

Cea mai veche sursă pentru numele acestei prăjituri pare să fie poetul comic Epilycos din secolele V-IV a. Acesta, citat de către Athenaios, vorbeşte în piesa *Băieţandrul* (Κωραλίσκος) despre mai multe prăjituri βαράκες (accentul diferă), pâini şi un sos dulce: (Epil. *fr.* 3 *ap.* Ath. 140a ᾽Επίλυκός τε ἐν Κωραλίσκῳ λέγων οὕτως·)

ποττὰν κοπίδ᾽ οἰώσωμαι
ἐν ᾽Αμύκλαισιν παρ᾽᾽Απέλλω,
βαράκες πολλαὶ κἄρτοι
καὶ δωμός τοι μάλα ἁδύς"

În continuarea fragmentului Athenaios ţine să precizeze că aceste prăjituri erau oferite străinilor în Lacedemonia la banchete, nefiind totuna cu τολύπη, aşa cum spune Lycophron, sau cu aluatul frământat din timp (τὰ προφυράματα), aşa cum susţine Eratosthenes: (Ath. *ibid.*) διαρρήδην λέγων μάζας ἐν ταῖς κοπῖσι παρατίθεσθαι – τοῦτο γὰρ αἱ βάρακες δηλοῦσιν, οὐχὶ τολύπας, ὥς φησι Λυκόφρων, ἢ τὰ προφυράματα τῶν μαζῶν, ὡς ᾽Ερατοσθένης - , καὶ ἄρτους δὲ καὶ ζωμόν τινα καθηδυσμένον περιττῶς. Aceste precizări indică confuzia care exista printre autorii antici cu privire la sensul numelui acestei

---

[1] *V.* καρδαμάλη II, B, 16.
[2] *V.* τολύπη II, B, 29.
[3] *Cf.* Ar. în *Gloss. Oxy.* 1801, 59 (pl.); *AB* 226.
[4] Πάραξ, *cf. Test. Epict.* 6, 11 (Schwyzer 227, 191).
[5] *Cf.* βοῦς II, A, c, 3.
[6] *Cf.* Groselj, *Ziva Ant.* 3, 1953, p. 197.
[7] *V.* τολύπη II, B, 29.

BDD-B799-04 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:20 UTC)

prăjituri. Cele două sensuri respinse de către Athenaios apar însă chiar combinate între ele, în lexiconul lui Hesychios, care le-a preluat probabil direct de la autorii incriminaţi: (Hsch. *s.u.* βάρακες) τὰ προφυράματα τῆς μάζης· Ἀττικοὶ δὲ βήρηκας· δηλοῖ δὲ καὶ τὴν τολύπην sau, definind prăjitura τολύπη,: (*id.*) τὰ προφυράματα τῶν μαζῶν, ἃ καὶ βήρηκας καλοῦσιν. καὶ ἀγαθίδιον στήμονος, ἢ ῥοδάνης. De observat că acelaşi dicţionar atestă trei forme diferite pentru numele aceleiaşi prăjituri, singura precizare fiind făcută în cazul formei βήρηκας, atribuită dialectului attic. Tot Hesychios va mai glosa cuvântul βήραξ cu definiţia simplă μάζα μεγάλη „prăjitură mare", inconsecvenţă care vorbeşte de la sine despre alcătuirea lexiconului antic.

În sec. I a. gramaticul Trypho aminteşte numele prăjiturii, numind-o şi el μάζα într-o enumerare de prăjituri în care imediat după βήρηξ urmează numele prăjiturii τολύπη, aceeaşi cu care o identifica Lycophron: (Trypho *fr.* 19, 3 *ap.* Ath. 114f) καὶ βήρηκα καὶ τολύπας. Mult mai târziu Eusthatius, în comentariul său la *Odysseia,* defineşte βήρηκες ca fiind atât „aluatul prăjiturilor", cât şi „ghemotoacele de lână" (τολύπαι) combinând astfel definiţiile întâlnite la alţi autori, fără însă să precizeze şi sensul culinar al lui τολύπη: (Eust. *Od.* 1, 54, 25) βήρηκες, φυράματα μαζῶν, καὶ αἱ τολύπαι τῶν ἐρίων. El, de fapt, doar transcrie o definiţie dată de gramaticul Aelius Dionysius în secolul al II p. în lucrarea sa Ἀττικὰ ὀνόματα (Ael. Dion. *s.u.* βήρηκες).

10. ἡ βωλία / βωλίς „Bulgăraşul"

Atât βωλία[1], cât şi βωλίς, sunt numele unui tip de prăjitură μᾶζα sacrificială. Ambele forme sunt citate succesiv de către Hesychios şi definite identic, ceea ce ne face să credem că este vorba de variante ale aceluiaşi cuvânt. Din punct de vedere etimologic este foarte posibil să fie derivate de la forma βωλίον[2], diminutiv al lui βῶλος „bulgăre de pământ"[3], înregistrat mai târziu şi cu sensul de „bulă" sau „lingou"[4]. În latină cuvântul a fost împrumutat cu forma *bōlus*, denumind un tip de piatră preţioasă[5]. Sensul de prăjitură s-a dezvoltat probabil plecând de la forma acesteia, asemănătoare unui bulgăre.

Cea mai veche atestare a numelui prăjiturii datează, în mod indirect, din secolul al V-lea a. Lexiconul lui Photios, precizând sensul de prăjitură al lui βωλίς, adaugă că este un cuvânt folosit de către Aristofan: (Phot. *Lex*. *s.u.* βωλίς) ἡ μᾶζα. οὕτως Ἀριστοφάνης. În piesele şi fragmentele păstrate de la comediograf nu este însă înregistrat acest cuvânt, ceea ce înseamnă că Photios, fie preia nota de la un alt lexicograf, care avusese acces şi la alte piese aristofaneşti, astăzi pierdute, fie el însuşi în secolul al IX-lea p. citea un Aristofan diferit de cel ajuns la noi. Unul dintre lexicografii de la care s-ar fi putut inspira Photios era Hesychios, singurul care mai atestă numele prăjiturii cu ambele variante: (Hsch. *s.u.* βωλία, βωλίς) μάζης εἶδός τι ἐν ταῖς θυσίαις. De la acesta ştim, aşadar, că era un tip de prăjitură folosită în sacrificii. Nu este însă menţionat numele lui Aristofan ca sursă, ceea ce nu exclude veridicitatea informaţiei lui Photios.

11. ὁ δενδαλίς / δανδαλίς „?"

Δενδαλίς, cu varianta δανδαλίς, desemnează un tip de μᾶζα preparată din făină de orz. Numele ei a fost pus în legătură[6] cu σεμίδᾶλις „floarea făinii de grâu", dar α din δενδαλίς este scurt, aşa cum rezultă din exemplul din Nicophon (*u. infra*), iar compoziţia

---

[1] Cuvântul nu este înregistrat în *LSJ*.
[2] *Cf.* Ar. *V*. 203; Arist. *Mir*. 833[b]14 şi *Fr*. 6, 37, 257.
[3] *Cf. Od.* 18, 374; S. *Ai*. 1286; X. *Cyr*. 8, 3, 27; *POxy*. 708, 8 (sec. II p.).
[4] *Cf.* Arist. *Mir*. 833[b]11; Str. 3, 2, 8.
[5] *Cf.* Plin. *Nat*. 37, 150.
[6] *Cf.* P. Chantraine în *DELG s.u.*

BDD-B799-04 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:20 UTC)

prăjiturii indică un alt tip de făină. Ar putea fi, în acelaşi timp, o formă cu reduplicare δεν-δαλίς, fără însă ca aceasta să ofere o etimologie plauzibilă.

Cel dintâi care atestă numele acestei prăjituri este poetul comic Nicophon în secolul V a. În piesa *Cei ce-şi câştigă hrana de pe urma muncii propriilor mâini* (Χειρογάστορες) el acumulează în trei versuri, conservate de către Athenaios pentru a exemplifica numele prăjiturii ἐπίχυτος[1], nu mai puţin de douăsprezece nume de produse de patiserie, printre care şi δενδαλίς: (Nicopho[2] *fr.* 15, 1-3 Kock *ap.* Ath. 645c) Ἐπιχύτων Νικοφῶν ἐν Χειρογάστορσιν·

ἐγὼ μὲν ἄρτους, μᾶζαν, ἀθάρην, ἄλφιτα,
κόλλικας, ὀβελίαν, μελιτοῦτταν, ἐπιχύτους,
πτισάνην, πλακοῦντας, δενδαλίδας, ταγηνίας.

Amintit şi de către Eratosthenes în secolul al III-lea a. (Eratosth. 10 ἡ χερνῆτις ἔριθος ἐφ᾽ ὑψηλοῦ πυλεῶνος δενδαλίδας τεύχουσα καλοὺς ἤειδεν ἰούλους), numele prăjiturii va fi explicitat de lexicografi. Astfel, pentru Pollux în secolul II p., care atestă forma (Poll. 6, 77 αἱ δὲ δανδαλίδες πεφρυγμένων κριθῶν) δανδαλίς, aceasta este un tip de μᾶζα din orz prăjit. Mai târziu, în secolul al V-lea p., Hesychios, urmat de către Photios (Phot. *s.u.*), oferă sensuri diferite aceluiaşi cuvânt; potrivit gloselor sale ar putea însemna fie numele unei flori, fie orz alb fript, fie orzul înainte de a fi fript, fie prăjiturile făcute din orz: (Hsch. *s.u.* δενδαλίδας) οἱ μὲν ἄνθος τι, ἄλλοι τὰς λευκὰς κάχρυς, οἱ δὲ τὰς ἐπτισμένας κριθὰς πρὸ τοῦ φρυγῆναι, οἱ δὲ τὰς ἐκ κριθῶν μάζας γενομένας. Hesychios va glosa şi forma δανδαλίδες, cu sensuri asemănătoare: orz prăjit sau orz sau grâu măcinat: (*id. s.u.*) δανδαλίδες· κάχρυες. κριθαί. ἢ σῖτος πεφρυγμένος.

12. τὸ ἐπίδαιτρον „Porţia”

Ἐπίδαιτρον este un produs de patiserie de tip μᾶζα, de mici dimensiuni, în formă de plăcinţică, servit la masa principală. Numele lui este fie un compus din prepoziţia ἐπί şi substantivul δαιτρόν „porţie (dintr-un sacrificiu)”[3], fie un derivat al verbului ἐπιδαίομαι „a împărţi, a distribui” < δαίομαι, δαίνυμι „a da un banchet”, dar în poezie şi cu sensul de „a devora”, verb din acelaşi radical cu scr. *dayate* „a împărţi, a distruge”.

Singura atestare a cuvântului apare la gramaticul Philemon din Athena într-un fragment din lucrarea *Nume attice* (Ἀττικὰ ὀνόματα[4]), conservat de către Athenaios: (Philem. *ap*. Ath. 646c)

ΕΠΙΔΑΙΤΡΟΝ πλακουντῶδες μαζίον ἐπὶ τῷ δείπνῳ ἐσθιόμενον, ὥς φησι Φιλήμων ἐν τῷ περὶ Ἀττικῶν Ὀνομάτων.

Hesychios glosează termenul simplu: (Hsch. *s.u.*) ἐπίδαιτρον· ὄψον[5], ceea ce înseamnă că făcea parte din alimentele gătite la foc.

13. ὁ ἐφίερος / τὸ ἐφίερον „Prăjitura sacră”

---

[1] *V.* ἐπίχυτος II, C, 25.

[2] Codicele A are de fapt numele comicului Nicocaros (*cf. PCG*, vol. VII p. 39), căruia Suda (V 407), plecând de la textul lui Athenaios, îi atribuie o comedie omonimă. Eroarea lui Athenaios a fost corectată de către Meineke (*FCG* 1827, p. 60), pe baza informaţiilor date de *EM* (367, 32), care citează o parte din fragment.

[3] Hapax în *Il.* 4, 262.

[4] Lucrarea este citată de către Athenaios şi cu numele Ἀττικαὶ λέξεις, Ἀττικαὶ φωναί sau περὶ Ἀττικῶν ὀνομάτων, *cf.* Ath. 468e, 469a, 473b, 483a, 646c, 652f.

[5] *Cf.* Ath. 277a: πᾶν τὸ πυρὶ κατασκευαζόμενον εἰς ἐδωδήν.

BDD-B799-04 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:20 UTC)

Ἐφίερος, cu forma de neutru ἐφίερον, este un tip de prăjitură μᾶζα sacrificială. Numele ei este un compus din prepoziţia ἐπί şi adjectivul substantivizat ἱερός „sacru”.

Cea mai veche atestare a formei de masculin datează din secolele III-II a. într-o inscripţie din Ialysos-Rhodos. Aici numele prăjiturii este asociat cu zeiţa Artemis într-un ceremonial sacral: (*ILindos* 2, 680) Ποντωρέων / Ἀρταμιτίου / ἰκάδι, Ἀρτέμει / ἐς Φαγὰς αἶγα / καἶτα ἐφίερος / θύει ἱέρεια. Singurul care mai atestă forma de masculin este lexicograful Pollux în secolul al II-lea p., care îi explică şi sensul: (Poll. 6, 76) αἷς δ᾽ ἄνθρωποι χρῶνται μάζαις, τούτων τὰ ὀνόματα ... ἐφίερος.

Forma de neutru τὸ ἐφίερον este atestată exclusiv în inscripţii, atât la singular (*IC* 1, 16, 6), cât şi la plural (*IG* 2^2, 1366, 24), contexte unde este confirmat rolul său sacrificial. O formă apropiată celei de neutru plural este atestată de lexiconul lui Hesychios, care o glosează ca „cele aduse ca sacrificiu în timpul ceremonialelor sfinte”: (Hsch. *s.u.* ἐφιέρεια) τὰ ἐπὶ τοῖς ἱερείοις ἀποθυόμενα. Ar putea fi de asemenea adusă în discuţie o formă ἐπίαρον atestată într-o inscripţie din Elis din secolul VI a. (*SIG* 9) cu sensul de „amendă sacrală”, care a fost echivalată (*LSJ s.u.*) cu ἐφίερον, numele prăjiturii. Ar putea fi un sens mai vechi sau doar o coincidenţă de nume.

14. ἡ θριδακίνη / ἡ θριδακίσκη „Lăptuca”

Θριδακίνη (*sc.* μᾶζα), cu varianta laconiană θριδακίσκη[1], este o prăjitură preparată cu lăptucă, plantă erbacee legumicolă ale cărei frunze (dispuse în formă de rozetă, alcătuind la unele varietăţi o căpăţână) sunt comestibile. Numele ei este o substantivizare la forma de feminin a adjectivului θριδάκινος, η, ον „asemănător cu o lăptucă”, un derivat de la θρῖδαξ „lăptucă sălbatică”, un termen poate împrumutat din substrat. Substantivul θριδακίνη denumeşte atât „prăjitura cu lăptucă”, cât şi planta „lăptucă” sau „lăptuca sălbatică”[2]. Athenaios spune că cei din Attica numesc θριδακίνη, ceea ce în mod normal este numit θρῖδαξ: (Ath. 68f ΘΡΙΔΑΞ. Ταύτην Ἀττικοὶ „θριδακίνην” καλοῦσιν), explicaţie reluată şi de către lexiconul lui Hesychios: (Hsch. *s.u.* θριδακίναι) εἶδος μάζης παρὰ Ἀττικοῖς. καὶ αἱ παρ᾽ ἡμῖν θρίδακες.

Cea dintâi atestare a numelui prăjiturii pare să fie în varianta sa laconiană θριδακίσκη în sec. VII a. la liricul Alcman, citat de istoricul Sosibios din Sparta (sec. III a.), la rândul său reluat de către Athenaios: (Alcm. 20 *ap*. Sosib. *ap.* Ath.114f) αἱ δὲ παρ᾽ Ἀλκμᾶνι θριδακίσκαι λεγόμεναι αἱ αὐταί εἰσι ταῖς Ἀττικαῖς θριδακίναις. λέγει δὲ οὕτως ὁ Ἀλκμάν· „θριδακίσκας τε καὶ κριβανωτός[3]”.

De asemenea, Athenaios povesteşte că Aristoxenos, filosof din Cyrene, supranumit κωλήν „jambon” pentru rafinamentul său culinar, mersese până acolo încât seara îşi uda cu vin amestecat cu miere lăptucile (θριδακίνας) din grădină, iar dimineaţă spunea că i-au crescut plăcinte proaspete: (Ath. 7c) καὶ τὰς ἐν τῷ κήπῳ γινομένας θριδακίνας οἰνομέλιτι ἐπότιζεν ἐσπέρας καὶ ὑπὸ τὴν ἕω λαμβάνων χλωροὺς ἔχειν ἔλεγε πλακοῦντας ὑπὸ τῆς γῆς ἀναπεμπομένους αὐτῷ. Tot Athenaios include acest preparat în categoria mai mare de μᾶζα, tip de prăjitură obţinută din orz pisat şi pârlit pentru a i se îndepărta pleava, transformat apoi în făină (ἄλφιτον). La ea se adăuga un lichid la alegere, apă, ulei, miere, lapte şi, după gust, unele condimente: (Ath. 114e) καὶ ΜΑΖΑΣ δ᾽ ἔστιν εὑρεῖν ἀναγεγραμμένας παρά τε τῷ Τρύφωνι καὶ παρ᾽ ἄλλοις πλείοσιν.

În secolul I a. gramaticul Trypho, inspirându-se poate din comedia *Dalis* a poetului din secolul al V-lea a. Apollophanes, citează numele de θριδακίνη alături de alte prăjituri: (Trypho *fr.* 118 *ap.* Ath. 114f) θριδακίνας τε καὶ οἰνοῦτταν καὶ μελιτοῦτταν καὶ

---

[1] La Alcm. 20 *ap.* Ath. 114f.
[2] *Cf.* Hp. *Mul*. 2, 136; Amphis 20, 1 Kock; Eub. 141, Kock; Thphr. *HP* 1, 12, 2.
[3] *V. s.u.* κριβάνη II, C, 39.

BDD-B799-04 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:20 UTC)

κρίνον […] καλούμενον καὶ σχῆμά τι χορικῆς ὀρχήσεως παρ᾽ Ἀπολλοφάνει ἐν Δαλίδι.

Numele prăjiturii mai este atestat în lucrarea *Lexiphanes* a lui Lucian, unde este amintită frământarea aluatului unor asemenea prăjituri: (Luc. *Lex*. 4) ἀλλ᾽ εἰσιὼν ταῦτά τε καὶ τὰ ἄλλα ἡδύνειν καὶ τὴν κάρδοπον σμῆν, ὡς θριδακίνας μάττοιτε ἡμῖν. Gramaticul Helladius din Alexandria din secolul al V-lea p., citat de către Photios, spune că distincţia dintre numele prăjiturii (θριδακίνη) şi cel al plantei (θρῖδαξ) era făcută de „cei vechi", în timp ce medicii din vremea sa înţeleg prin θρῖδαξ „lăptuca cultivată", iar prin θριδακίνη pe cea „sălbatică": (Hellad. *ap.* Phot. *Bibl.* 279, 532) ὅτι μάζης μὲν εἶδος οἱ παλαιοὶ θριδακίνη καλοῦσι, τὴν δὲ βοτάνην θρίδακα. Οἱ δὲ ἰατροὶ θρίδακα μὲν τὸ ἥμερον λάχανον, θριδακίνην δὲ τὸ ἄγριον καλοῦσιν.

15. τὰ κάμματα „Prăjiturile înfulecate"

Κάμματα sunt un tip de dulciuri, probabil de origine lacedemoniană. Numele lor este o formă de plural (< *κάμμα) derivată de la verbul κάπτω „a înfuleca", ce corespunde, din punct de vedere etimologic, lat. *capiō* „a apuca"[1].

Singurul care atestă numele acestor prăjituri este istoricul din secolul I a. Nicocles în două fragmente păstrate de către Athenaios. În cel mai concludent dintre acestea, istoricul, de origine lacedemoniană – de unde bănuim că şi numele prăjiturii este o particularitate locală –, afirmă că aceste κάμματα se preparau din făină de orz (ἄλφιτον) asezonată cu ulei; compoziţia, o dată obţinută, era coaptă în frunze de dafin, care primeau în acest caz particular denumirea de καμματίδες, tocmai de la numele prăjiturilor. Aceeaşi folosire a frunzelor de dafin apare în cazul prăjiturii romane *mustaceus*[2]. Κάμματα erau „înfulecate" după masa principală – de unde îşi primeau şi numele (vb. κάπτειν). Nicocles foloseşte apoi formula explicativă τὰ ψαιστὰ κάμματα. Apelativul ψαιστά este forma de plural a prăjiturii ψαιστόν, care-şi primea numele de la consistenţa sa fărâmicioasă[3], fiind un tip de prăjitură μᾶζα folosită în sacrificii, cu o compoziţie foarte asemănătoare cu cea descrisă de Nicocles în cazul κάμματα: (Nicocl. *fr*. 2a *ap*. Ath. 140d)[4]: ἄλφιτα γάρ ἐστιν ἐλαίῳ δεδευμένα, ἅ φησι Νικοκλῆς ὁ Λάκων κάπτειν αὐτοὺς μετὰ τὸ δεῖπνον ἐν φύλλοις δάφνης, παρὸ καὶ καμματίδας μὲν προσαγορεύεσθαι τὰ φύλλα, αὐτὰ δὲ τὰ ψαιστὰ κάμματα. Pe baza acestei mărturii credem că prăjiturile κάμματα reprezintă o variantă lacedemoniană pentru cele numite în restul spaţiului grecesc ψαιστά. De aici putem trage concluzia că şi κάμματα sunt un tip de μᾶζα, fără să ştim însă dacă aveau şi un rol în sacrificiu. Această supoziţie ne este întărită şi de o notă a lui Hesychios, care, chiar dacă confundă numele prăjiturilor (κάμματα) cu cel al foilor de dafin (καμματίδες), atestă cel puţin legătura cu prăjiturile ψαιστά: (Hsch. *s.u.* κάμματα) φύλλα δάφνης, ἐν οἷς σκέπουσι τὰ ψαιστά. ὁμοίως καὶ αἱ καμματίδες.

16. ἡ καρδαμάλη / καρδάμη / καρδαμύλη / παρδαμάλη „Cresonul"

Καρδαμάλη, cu variantele καρδάμη şi παρδαμάλη, este o prăjitură μᾶζα persană preparată cu creson. Numele ei este un derivat de la κάρδαμον „creson" (*Lepidum satiuum*), plantă cu gust picant şi pătrunzător[5], substantiv probabil împrumutat în greacă din substrat. Forma mai nouă, καρδάμη, a numelui prăjiturii se poate explica printr-o sincopă favorizată de o apropiere fonetică mai mare de numele plantei κάρδαμον. În schimb, καρδαμύλη este

[1] *Cf.* A. Ernout – A. Meillet *s.u. capiō*.
[2] *V*. *mustaceus* III, B, 25.
[3] *V*. ψαιστόν II, B, 34.
[4] *Cf.* Nicocl. *fr*. 2b *ap*. Ath. 141a.
[5] *Cf.* Antiph. *fr*. 140 Kassel-Austin *ap*. Ath. 68a; Nic. *fr*. 70 Schneider *ap*. Ath. 366d.

BDD-B799-04 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:20 UTC)

rezultatul unei erori pe care o face comentatorul lui Homer, Eustathius, care identifică termenul cu numele unui oraş omonim din Iliada (Kardamyle), confuzie favorizată şi de modelul ἀχίλλειον, ca nume de prăjitură[1], dar şi un derivat de la numele eroului Ahile: (Eust. *Od.* 1, 54, 32) καρδαμύλη. πόλις τὲ γὰρ ἐν Ἰλίαδι, καὶ νῦν ἰδοὺ μάζα. Varianta παρδαμάλη este însă greu de explicat: să fie oare vorba de o contaminare cu un adjectiv derivat de la πάρδαλις „panteră, leopard" de tipul παρδάλεος „cu blana ca de leopard", adică „pătat"[2], trimiţând la culoarea prăjiturii? Nu este exclusă o etimologie populară datorată nemaiînţelegerii originii cuvântului.

Forma καρδαμάλη pare a fi cea mai veche. În sec. I a. gramaticul Trypho, citat de Athenaios, aminteşte numele acestei prăjituri în categoria μάζα, spunând că era o denumire preferată de atenieni: (Trypho 19 *ap.* Ath. 114f) καὶ μάζας δ΄ ἔστιν εὑρεῖν ἀναγεγραμμένας παρά τε τῷ Τρύφωνι καὶ παρ΄ ἄλλοις πλέοισιν. παρ΄ Ἀθηναίοις μὲν φύστην τὴν μὴ ἄγαν τετριμμένην, ἔτι δὲ καρδαμάλην [...]. Lexiconul lui Hesychios va glosa simplu cuvântul: (Hsch. *s.u.* καρδαμάλη) μάζα. Ştim din lexiconul lui Photios că în compoziţia prăjiturii intra cresonul şi că era de origine persană. Tot el spune că unii numesc această prăjitură παρδαμάλη: (Phot. *Lex. s.u.* καρδαμάλη) μάζα ἐκ καρδάμου μεμαγμένη· βρῶμα γινόμενον Περσικόν· οἱ δὲ παρδαμάλη λέγουσιν. În afară de această atestare, singurul loc unde mai apare numele παρδαμάλη este în culegerea *Comica Adespota,* (*Com. Adesp.* 1107) παρδαμάλη, cuvântul fiind atestat izolat, fără context. Nu se poate data această atestare, dar este foarte probabil să fie vorba de un termen extras dintr-o comedie fie din secolul al V-lea a., fie din al IV-lea a., perioada de maximă înflorire a comediei greceşti. Astfel, forma παρδαμάλη ar putea fi mai veche decât καρδαμάλη, atestată abia în secolul I a. În felul acesta ne-am putea gândi că παρδαμάλη nu este o formă deformată de la καρδαμάλη, ci invers, καρδαμάλη este o formă deformată prin etimologie populară de la numelui cresonului κάρδαμον. În lipsa altor dovezi, rămâne doar o ipoteză.

Forma καρδάμη este atestată în secolul I p. la gramaticul Erotianus, care spune că această prăjitură are aceeaşi formă cu turta φθοῖς[3], deci rotundă: (Erot. 134,9) ἔστι δὲ τῷ σχήματι ὅμοιον καρδάμη. Un secol mai târziu forma καρδάμη apare şi la gramaticul Pollux, care o include într-un şir de μᾶζαι: (Poll. 6, 75) αἷς δ΄ ἄνθρωποι χρῶνται μάζαις, τούτων τὰ ὀνόματα [...] καρδάμη. Pentru Photios în secolul al IX-lea p. καρδάμη denumeşte cu totul altceva: este numele pe care îl primeşte un măgar sau un bou pus la muncă (*s.u.* καρδάμη) ἐπὶ ἐργάτιδος ὄνου καὶ βοὸς λέγεται. Cei doi termeni ar putea fi omonimi.

17. τὸ κρίνον „Crinul"

Κρίνον, termenul uzual al „crinului" [4] (*Lilium candidum*) în greacă, denumeşte şi un tip de prăjitură μᾶζα. În secolul al V-lea a. comediograful Apollophanes o citează în piesa *Dalis* (Δαλίς) alături de alte tipuri de μᾶζαι, potrivit lui Athenaios: (Apolloph. 2, 1 Kock *ap.* Ath. 114 f) θριδακίνας τε καὶ οἰνοῦτταν καὶ μελιτοῦτταν καὶ κρίνον […] καλούμενον καὶ σχῆμά τι χορικῆς ὀρχήσεως παρ΄ Ἀπολλοφάνει ἐν Δαλίδι. Numele prăjiturii este cu siguranţă o folosire figurată a numelui florii, plecând fie de la culoare crinului, fie de la forma sa. O singură altă mărturie completează atestarea lui din Apollophanes. Lexiconul lui Hesychios înregistrează o formă de plural, κρίνα, pe care o defineşte atât ca nume de floare, cât şi ca prăjitură μᾶζα: (Hsch. *s.u.* κρίνα) ἄνθη καλλίπνοα εὐωδιάζοντα. ἢ μάζα. Este foarte posibil ca Hesychios să aibă în vedere tocmai textul comediografului, atunci când citează acest sens.

---

[1] *V.* Ἀχίλλειον II, B, 8.
[2] *Cf.* lat. *crustulum guttatum* „fursec stropit", *u.* III, B, 9.
[3] *V.* φθοῖς II, A, a, 50.
[4] Cuvânt de împrumut cu origine necunoscută. *Cf.* Thphr. *HP* 6, 6, 8; Theocr. 11, 56; Nic. *Fr.* 74, 27; Dsc. 3, 102. Pentru a denumi aceeaşi plantă greaca foloseşte şi termenul λείριον.

BDD-B799-04 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:20 UTC)

18. ἡ κυρβαίη / κυρκαίη „?”

Κυρβαίη (*sc.* μᾶζα), cu varianta κυρκαίη, este numele unei prăjituri complet necunoscute. Din punct de vedere etimologic termenii nu pot fi apropiaţi de nimic cunoscut. Singurele atestări apar în corpusul de texte intitulat *Vitae Homeri* de dată foarte nesigură. Κυρβαίη apare în textul cunoscut sub numele de *Vita Herodotea* într-un vers din care deducem că este vorba de un tip de μᾶζα frământată într-o covată: (*Vit. Hom.* 472) κυρβαίη δ΄ αἰεὶ κατὰ καρδόπου ἕρποι μάζα. Versul este reluat în *Vita Sudae* unde numele prăjiturii apare sub forma κυρκαίη: (v. 185) κυρκαίη δ΄ αἰεὶ κατὰ δόρπου ἕρπεο μάζα. Aceeaşi formă este citată şi în lexiconul Suda (Suid. *s.u.* Ὅμηρος).

19. λωλώ / τὸ λῶλον / „Lolo”

Λωλώ, cu varianta λῶλον, denumeşte o prăjitură de tip μᾶζα destinată copiilor. Numele ei este un cuvânt din limbajul infantil, comparabil cu alţi termeni cu sens apropiat, ca de exemplu λολλώ, termen infantil obscur atestat la comicul din secolul al V-lea a. Hermippos (Hermipp. *fr.* 89 Meineke) şi λολλοῦν, care, potrivit lui Hesychios, este numele pe care îl dădeau copiii unui anumit tip de terci: (Hsch. *s.u.* λολλοῦν) τὰ παιδία τὸν πόλτον. Este în acelaşi timp posibil ca toţi aceşti termeni să denumească de fapt aceeaşi prăjitură, formele variate ale cuvântului fiind explicabile în cazul unui cuvânt din limbajul copiilor.

Pollux atestă forma λωλώ într-un şir de μᾶζαι fără nici o explicaţie suplimentară: (Poll. 6, 76) αἷς δ΄ ἄνθρωποι χρῶνται μάζαις, τούτων τὰ ὀνόματα ... λωλώ. Acelaşi cuvânt este glosat de către Hesychios ca desemnând un amestec din smochine cu drojdie de struguri: (Hsch. *s.u.* λωλώ) ὅταν σῦκα μετὰ γιγάρτων φωσθῇ. Aceasta ar putea fi chiar compoziţia prăjiturii. Tot Hesychios atestă şi forma de neutru λῶλον, pe care o defineşte aproape identic, precizând însă în plus că este vorba de un aliment „fript pentru copii”: (*id. s.u.* λῶλον) βρῶμα ἐκ γιγάρτων καὶ σύκων γενόμενον, παιδίοις πεφωσμένον. Este foarte probabil să fie vorba de acelaşi cuvânt transcris diferit de-a lungul timpului.

Mult mai târziu lexiconul lui Photios aduce o precizare importantă spunând că această compoziţie se aseamănă cu cea a prăjiturii παλάσιον (= παλάθιον), diminutiv al numelui prăjiturii μᾶζα din fructe uscate numite παλάθη[1]: (Phot. *Lex.* 400, 6) λωλώ· σῦκον μετὰ γιγάρτων κεκομμένων ἐμφερὲς παλασίοις.

20. ἡ μελιτόεσσα / μελιτοῦττα „Prăjitura dulce ca mierea”

Μελιτόεσσα, cu forma attică contrasă μελιτοῦττα, este o prăjitură μᾶζα cu miere. Numele ei este o substantivizare la forma de feminin a adjectivului μελιτόεις, εσσα, εν[2], un derivat de la substantivul μέλι „miere”, vechi cuvânt I. E. înrudit cu hit. *milit* = *melit-,* n. luv. *malit*, got. *mili‡*, alb. *mjalte*, irl. *mil*, lat. *mel.* Modul de formare al numelui prăjiturii este similar cu οἰνοῦττα „prăjitură cu vin”[3].

În sec. al. V-lea a. Herodot atestă cel dintâi numele prăjiturii ca sacrificiu adus în fiecare lună şarpelui care păzea Acropola: (Hdt. 8, 41) τὰ δ΄ ἐπιμήνια μελιτόεσσά ἐστι. Αὕτη δ΄ ἡ μελιτόεσσα ἐν τῷ πρόσθε αἰεὶ χρόνω ἀναισιμουμένη τότε ἦν ἄψαυστος.

Comediografii contemporani cu Herodot confirmă că este vorba de o prăjitură iniţial cu rol exclusiv sacrificial. Astfel, în *Norii* lui Aristofan, Strepsiades îi cere lui Socrate o

[1] *V.* παλάθη II, B, 24.
[2] *Cf.* Pi. *O.* 1, 98.
[3] *V.* οἰνοῦττα II, B, 23.

BDD-B799-04 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:20 UTC)

prăjitură cu miere pentru a intra în grota lui Trophonios[1], păzită şi ea, ca şi Acropola, de şerpi: (Ar. *Nu.* 507-8)

δός μοι μελιττοῦταν πρότερον, ὡς δέδοικ΄ ἐγὼ
εἴσω καταβαίνων ὥσπερ εἰς Τροφωνίου.

Scoliile la *Norii* explică numele prăjiturii, echivalând-o fie cu μᾶζα, fie cu πλακοῦς, fie cu πόπανον[2]: (*Sch. in Ar. Nub*. 507a) μελιττοῦταν· μάζαν τῷ μέλιτι συμπεφυρμένην; fie (*Sch. in Ar. Nub*. 507a beta 1) πλακοῦντα μέλιτι δεδευμένον; scolia lui Eustathius πόπανον. Cele trei echivalări diferite se explică prin confuzia care domnea între cei trei termeni în perioada târzie, atunci când sunt alcătuite scoliile. Πλακοῦς era termenul general pentru orice tip de plăcintă, iar πόπανον pentru cele cu rol sacrificial. Μᾶζα este însă caracterizarea corectă. O scolie la comedia *Ploutos* identifică μελιττοῦτα cu numele unei alte prăjituri: ἀπόθερμον „cea neîncălzită”[3]: (*Sch. in Ar. Pl*. 1122, 4) μελιττοῦτα δὲ, ὃ κοινῶς εἰώθασι λέγειν ἀπόθερμον, indicând cu siguranţă servirea ei rece.

În comedia *Lysistrata* (Λυσιστράτη) μελιτοῦττα are valoarea unei monezi folosite la porţile Infernului. Lysistrata i se adresează foarte violent unui Proboulos venit să negocieze pacea, întrebându-l retoric dacă nu mai moare odată (*Sch. in Ar. Lys*. 599 σὺ δὲ δὴ τί μαθὼν οὐκ ἀποθνήσκεις;); ea se oferă să-i gătească o prăjitură cu miere: (*id. Lys*. 601) μελιτοῦτταν ἐγὼ καὶ δὴ μάξω, care să înduplece Cerberul la trecerea Styxului, aşa cum rezultă din scolia la text: (*Sch. in Ar. Lys.* 601) ἡ μελιτοῦττα ἐδίδοτο τοῖς νεκροῖς, ὡς εἰς τὸν Κέρβερον, καὶ ὀβολὸς μισθὸς τῷ πορθμεῖ, καὶ στέφανος ὡς τὸν βίον διηγωνισμένοις.

Tot în secolul al V-lea a. comediograful Apollophanes, citat în sec. I a. de către gramaticul Trypho (Apolloph. *fr*. 2 Kassel-Austin *ap.* Trypho *fr.* 19, 3, 6), preluat la rândul său în secolul II-III p. de către Athenaios (Ath. 114f), atestă numele prăjiturii μελιτοῦττα alături de θριδακίνη[4] şi οἰνοῦττα[5], şi una şi cealaltă două tipuri diferite de μᾶζαι. Alt comic, Nicophon, contemporan cu Aristofan şi Apollophanes, îi citează numele într-o enumerare de prăjituri şi tipuri de pâini: (Nicopho *fr.* 15 *ap.* Ath. 645c) […] κόλλικας[6], ὀβελίαν[7], μελιτοῦτταν, ἐπιχύτους[8] […].

După comici numele prăjiturii dispare din texte. În secolul al III-lea a. Theophrast îl va cita din raţiuni strict filologice alături de numele unei tarte cu fructe: (Thphr. *HP* 9, 8, 7) παγκαρπίαν[9] καὶ μελιττοῦταν, iar mult mai târziu, în secolul al II p., Lucian, colecţionar de de termeni vechi, atestă cuvântul în descrierea unei mese: (*Luc. Lex.* 6) θρυμματίδες[10] καὶ θρῖα[11] καὶ μελιτοῦτται. În aceeaşi perioadă gramaticul Pollux, inspirându-se probabil din *Norii* lui Aristofan, spune că atât μελιττοῦτα, cât şi ὑγίεια[12], alt tip de μᾶζα, erau prăjituri

---

[1] Erou local beoţian, în peştera căruia intrai pentru o obţine un răspuns oracular. Aceasta era păzită de şerpi sacri pe care îi puteai îmbuna oferindu-le prăjituri cu miere. (*cf.* Paus. 9, 39, 5 *sqq*.). *Cf.* Raymond J. Clark, *Trophonios: The Manner of His Revelation*, în *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, Vol. 99, pp. 63-75, 1968.
[2] *V.* πόπανον II, A, b, 1.
[3] *V.* ἀπόθερμον II, C, 7.
[4] *V.* θριδακίνη II, B, 14.
[5] *V.* οἰνοῦττα II, B, 23.
[6] Κόλλιξ „pâine de orz grosieră”, *cf.* Hippon. 35, 6; Archestr. 4, 12.
[7] Ὁ ἄρτος ὀβελίας, pâine coaptă ca o frigare, (< ὀβελός „frigare”), *cf.* Hp. *Vict*. 2, 42; Ar. *fr*. 103, 1 Edmonds; Pherecr. *fr.* 55, 1 Kock.
[8] *V.* ἐπίχυτος (πλακοῦς) II, C, 25.
[9] *V.* παγκαρπία II, C, 54.
[10] *V.* θρυμματίς II, C, 29.
[11] *V.* θρῖον, tip de omletă.
[12] *V.* ὑγίεια II, B, 32.

BDD-B799-04 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:20 UTC)

închinate lui Trophonios (Poll. 6, 76). Hesychios o glosează sub forma sa attică, precizând însă că este una şi aceeaşi cu cea cu forma ionică: (Hsch. *s.u.* μελιτοῦττα) μᾶζα, μέλιτι δεδευμένη. τὸ δὲ αὐτὸ καὶ μελιτόεσσα. Toate aceste informaţii sunt reluate sintetic mai târziu de către Photios, Suda şi Thomas Magister (Phot. *Lex*, *Suid. s.u.* μελιτοῦττα şi Thom. Mag. *Ecl*. 229, 10 *sq*.)

21. ἡ μαγίς „Prăjitura frământată"

Μαγίς este o varietate a prăjiturii μᾶζα. Cuvântul este atestat atât cu sensul de „aluat frământat", cât şi cu cel al unui anumit tip de prăjitură, fiind un derivat din radicalul lui μαγῆναι, infinitiv aorist pasiv de la prezentul μάσσω „a frământa", din radicalul I. E. **mag*-, *cf.* lat. *macero* „a înmuia". Încă din antichitate μαγίς era simţit ca având legătură etimologică cu μᾶζα, provenit din acelaşi radical: (Ar. Byz. *fr*. 52, 1) μαγίς ἀπὸ τῆς μάζης.

În ciuda a ceea ce am putea crede, cel dintâi sens pare a fi cel de prăjitură şi abia apoi cel de aluat.[1] Athenaios îl foloseşte pe μαγίς drept sinonim pentru μᾶζα citând un pasaj din *Cypria*: (*Cypr*. *ap.* Ath. 663b) ἡ παρὰ Κυπρίοις καλουμένη μαγίς. Dintr-un fragment al lui Sofocle reiese că această prăjitură era închinată zeiţei Hecate: (S. *fr.* 734) τὰς Ἑκαταίας μαγίδας δόρπων, servită poate la masa de seară, dacă ţinem seama de prezenţa lui δόρπον „cină", care, deşi nu depinde sintactic de cuvintele păstrate, ar putea fi relevant într-un context mai larg.

Ştim de asemenea că termenul era folosit şi de către Aristofan, dar nu păstrăm decât o formă izolată de plural citată de gramaticul Pausanias şi de *Lexiconul* lui Photios, ca fiind folosit de comediograf: (Ar. *fr*. 813 *ap*. Paus. Gr. şi Phot. *Lex*. *s.u.*) μαγίδες. Avem în schimb, din aceeaşi epocă, un vers izolat din piesa *Busiris* (Βούσιρις) a lui Cratinos, citat de gramaticul Pollux, unde μαγίς apare alături de βοῦς „boul", numele unei turte de sacrificiu[2]: (Cratin. *fr*. 21, 1 Kock *ap*. Poll. 10, 81) ὁ βοῦς ἐκεῖνος χὴ μαγὶς καὶ τἄλφιτα.

Singura mărturie din epocă de unde deducem că μαγίς este un produs culinar finit şi nu un aluat, apare la Hippocrates; din descrierea sa rezultă că el se făcea din făină de orz (ἄλφιτον) şi brânză (τυρός), ingredientele obişnuite pentru un tip de μᾶζα: (Hp. *Mul.* 2, 133)[3] 133)[3] προτρῖψαι σκορόδου ἄγλιας ὅσον τέσσαρας, καὶ τυρὸν δριμὺν ὅσον ἀστράγαλον, καὶ ἄλφιτα παραμῖξαι ὀλίγα, καὶ ποιῆσαι μαγίδα καὶ ταύτην πρῶτον καταφαγεῖν. Lexiconul lui Hesychios, ţinând probabil seama de textele din această perioadă, glosează pe μαγίς (*s.u.*) echivalându-l fie cu un alt tip de prăjitură, παλαθίς[4], fie cu numele generic al pâinii, ἄρτος.[5]

Traducătorii Vechiului Testament vor reda ebr. *ṭ^elīl,* un hapax în textul masoretic, prin μαγίς, cu înţelesul de „bulgăre", „bucată (de pâine)", într-o formulă din care rezultă evident sensul modificat pe care îl căpătase: (LXX *Ju.* 7, 13) καὶ ἰδοὺ μαγὶς ἄρτου κριθίνου στρεφομένη ἐν τῇ παρεμβολῇ Μαδιαμ, „un bulgăre de pâine de orz se rostogolea în tabăra lui Madiam", o viziune dintr-un vis unde „bulgărele" de pâine simbolizează israelitul sedentarizat care atacă o populaţie nomadă[6]. Mai târziu, în secolul I p., Dioscorides confirmă această evoluţie semantică folosind verbul ἀναπλάσσω „a modela" pentru a descrie realizarea unor cocoloaşe: (Dsc. 2, 76) [7] μαγίδας ἀνάπλασον.

22. ἡ μουστόπιττα „Mustul-răşină"

---

[1] *Cf.* o evoluţie similară în μᾶζα II, B, 1.
[2] *V*. βοῦς II, A, c, 3.
[3] *Cf. Id. Mul.* 235.
[4] *V*. παλάθη II, B, 24.
[5] *Cf. E.M. s.u*. şi *Et. Gud*.
[6] *V. Septuaginta*, vol. II, Polirom, 2004, p. 154, nota la 7, 13.
[7] *Cf. ibid.* 1, 97.

BDD-B799-04 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:20 UTC)

Μουστόπιττα este numele unei prăjituri preparate cu vin, probabil un tip de μᾶζα. Numele ei este un compus din μοῦστος „must", împrumut în greaca târzie din lat. *mustum* cu acelaşi sens, substantivizare a adjectivului lat. *mustus, a, um* „nou", şi πίττα / πίσσα „smoală", „răşină". Ambele cuvinte trimit la ingredientele prăjiturii. În tehnica de vinificaţie antică mustului i se adăugau smoală sau răşină, sau ambele substanţe, pentru a i se imprima un gust specific, obicei păstrat până astăzi în Grecia în vinul numit ρετσίνα.

Singurele atestări ale numelui prăjiturii apar în scoliile la comediile lui Aristofan, unde μουστόπιττα este considerat numele mai comun al prăjiturii μᾶζα cu vin οἰνοῦττα[1], prezentă în textul aristofanesc. În scolia la piesa *Norii* μουστόπιττα se află într-un şir de nume de prăjituri, precum (*Sch. in Ar. in Nub.* 507a) μελιτοῦταν (sic!), ἀπόθερμον şi πόπανον, iar puţin mai departe (*ibid.* 507c), vorbindu-se despre μελιτοῦττα, se precizează οἰνοῦττα μέν ἐστιν ἡ κοινῶς λεγομένη μουστόπιττα. Aceeaşi propoziţie este reluată în scolia la piesa *Ploutos* (*Sch. in Ar. Pl.* 1121, 4). Μουστόπιττα este fără îndoială un nume târziu, care l-a înlocuit pe clasicul οἰνοῦττα. Nici un lexicograf antic nu înregistrează cuvântul, fiind probabil un compus izolat folosit doar în vocabularul comentatorilor.

23. ἡ οἰνοῦττα / ἡ οἰνοῦσσα „Prăjitura dulce ca vinul"

Οἰνοῦττα**,** cu varianta sa în dialect ionic οἰνοῦσσα atestată numai la lexicografi[2], este numele unei prăjituri μᾶζα care se distinge de celelalte prin faptul că avea în compoziţia sa vinul. Forma οἰνοῦττα este o contragere pentru οἰνόεσσ(/ττ)α[3], substantivizare la feminin a adjectivului οἰνόεις, όεσσα, όεν „de/cu vin", un derivat de la substantivul οἶνος < ϝοινος „vin", termen larg răspândit în jurul Mediteranei, cu paralele în lat. *uinum*, ombr. *uinu*, poate împrumut dintr-o limbă mediteraneană. Modul de formare al numelui prăjiturii este identic cu cel din μελιττοῦττα „prăjitură cu miere"[4].

Numele acestei prăjituri este atestat în comedia din secolul al V-lea a. La Aristofan ea era mâncată de barcagii, aşa cum reiese dintr-un pasaj din comedia *Ploutos*. Hermes se plânge că, de când Ploutos a devenit preferatul oamenilor, el nu mai capătă de la barcagii darurile de altădată: prăjitură cu vin, miere şi smochine uscate: (Ar. *Pl.* 1120-2)

Πρότερον γὰρ εἶχον <ἂν> παρὰ ταῖς καπηλίσιν
πάντ᾽ ἀγάθ᾽· ἕωθεν εὐθύς, οἰνοῦτταν, μέλι,
ἰσχάδας, ὅσ᾽ εἰκός ἐστιν Ἑρμῆν ἐσθίειν·

Comentariile anticilor la acest pasaj aduc precizări suplimentare. Una dintre scolii spune că οἰνοῦττα este fie numele unui tip de μᾶζα înmuiată în vin sau al cărei aluat este frământat cu vin, fie denumirea unui anumit tip de plăcintă (πλακοῦς) preparată cu vin şi miere: (*Sch. in Ar. Pl.* 1121, 1) οἰνοῦττα· οὕτως τὴν ἐν οἴνῳ πεφυραμένην μᾶζαν. τινὲς δὲ οἰνοῦτταν, εἶδος πλακοῦντος μετ᾽ οἴνου καὶ μέλιτος γινόμενον.[5] În secolul

---

[1] *V.* οἰνοῦττα II, B, 23.

[2] *Cf.* Hsch. *s.u.* οἰνοῦσσαι και οἰνοῦτται· τοιαῦται sau οἰνοῦσσα· μάζα οἴνῳ πεφυραμένη. Potrivit lui Hesychios numele prăjiturii poate fi folosit şi cu sensul de „femeie care serveşte la un banchet" (*ibid.*) ἢ ἡ διακονοῦσα τοῖς συμποσίοις.

[3] *Cf.* Eust. *Od.* 2, 42, 28 οἰνόεσσα οἰνοῦττα.

[4] *V.* μελιττοῦττα II, B, 20.

[5] Lexiconul Suda reia pasajul cu aproape aceleaşi cuvinte: (Suid. *s.u.* οἰνοῦττα) ἡ ἐν οἴνῳ πεφυρμένη μάζα· μάζα· οἱ δὲ εἶδος πλακοῦντος, μετ᾽ οἴνου καὶ μέλιτος γινόμενον.

BDD-B799-04 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:20 UTC)

al XII-lea p. gramaticul Ioannes Tzetzes spune în *Commentarium in Plutum*[1], comentând acelaşi pasaj, că această prăjitură era făcută cu vin dulce (γλεῦκος): (*Proll. Com., loc. cit*): οἰνοῦτταν· πλακοῦς ἐστιν ἐκ γλεύκους καὶ ἀλφίτων συντεθειμένος καὶ τινων ἡδυσμάτων.

Numele prăjiturii este socotit sinonim cu μουστόπιττα[2] de către alte scolii, considerându-se că acesta din urmă este numele său comun: *Scholia in Nubes*, vorbind despre μελιτοῦττα[3], precizează: (*Sch. in Ar. Nu*. 507) οἰνοῦττα μέν ἐστιν ἡ κοινῶς λεγομένη μουστόπιττα, idee reluată în *Sch. in Ar. in Pl* 1121, 4: οἰνοῦττα μέν ἐστιν ἡ κοινῶς λεγομένη μουστόπιττα şi în *Glossae in Plutum*, οἰνοῦτταν· οἰνόπιτταν.

Tot în secolul al V-lea a. comediograful Apollophanes, contemporanul lui Aristofan, citat probabil în secolul I a. de către gramaticul Trypho (Trypho *fr.* 19, 3, 6) şi preluat la rândul său în secolul III p. de către Athenaios (Ath. 114f), atestă οἰνοῦττα alături de numele θριδακίνη[4] şi μελιτοῦττα: θριδακίνας τε καὶ οἰνοῦτταν καὶ μελιτοῦτταν, toate trei având în comun mierea din compoziţie[5]. Numele prăjiturii dispare din texte după această perioadă, toate atestările ulterioare fiind de fapt trimiteri la aceşti doi autori.

24. ἡ παλάθη / τὸ παλάθιον / ἡ παλαθίς „Prăjitura plată”

Παλάθη este numele unui tip de μᾶζα preparat din fructe uscate, în special smochine. Cuvântul trimite la termeni care înseamnă „plat”, precum παλάμη „palmă”, παλαστή „căuşul palmei” (*cf.* lat. *palma*), poate chiar în legătură şi cu πελανός[6], numele unei alte turte. Frisk (*s.u.*) pune cuvântul în legătură şi cu termeni cu un vocalism diferit, precum κοροπλάθος „fabricant de păpuşi”, πηλοπλάθος „cel care modelează argila”, πλάθανον „platou plat pe care se frigeau prăjiturile”, care conţin ideea de a modela. Este foarte posibil ca toate aceste cuvinte să provină din acelaşi radical cu verbul πλάσσω „a modela”. Παλάθη a fost identificat ca având legătură cu v. g. s. *flado*, care a fost împrumutat în fr. *flan* „tartă”[7]. Formele παλάθιον, cu varianta παλάσιον ce prezintă asibilarea lui θ, şi παλαθίς sunt derivaţi de la παλάθη, cu acelaşi sens.

Numele prăjiturii este atestat începând cu secolul al V-lea a. la Herodot, acolo unde vorbeşte despre un suc (ἄσχυ) gros şi negru ce se extrăgea din fructele unui arbore din Sciţia; din rămăşiţele zdrobite ale fructului se făceau nişte prăjituri pe care le mâncau sciţii, în timp ce sucul era băut cu lapte: (Hdt. 4, 23) καὶ ἀπὸ τῆς παχύτητος αὐτοῦ τῆς τρυγὸς παλάθας συντιθεῖσι καὶ ταύτας σιτέονται. Un obicei similar este atestat mult mai târziu de către Plutarh, cu referire la evenimente relativ contemporane celor descrise de către Herodot: Darius mănâncă o prăjitură din smochine uscate şi bea o băutură preparată cu lapte: (Plu. *Art.* 3, 2) καὶ σύκων παλάθης ἐμφαγόντα τερμίνθου κατατραγεῖν, και ποτήριον ἐκπιεῖν ὀξυγάλακτος.

Tot în secolul al V-lea a. este atestat şi derivatul diminutival παλάσιον (= παλάθιον), preferat, se pare, de comediografi. În *Pacea* lui Aristofan, Trigeu laudă beneficiile păcii, atunci când din fructe uscate puteau face prăjituri: (Ar. *Pax* 571-6) ἀλλ´ ἀναμνησθέντες / τῆς διαίτης τῆς παλαιᾶς / ἣν παρεῖχ´ αὕτη ποθ´ ἡμῖν, / τῶν τε παλασίων ἐκείνων / τῶν τε σύκων τῶν τε μύρτων / τῆς τρυγός τε τῆς γλυκείας (…). Gramaticul Pollux

---

[1] *V.* Tzetzae J.O., *Commentarii in Aristophanem,* ediderunt Positano L.M., Holwerda D., Koster W.J.W., *Fasc. III. Commentarium in Ranas et in Aues. Argumentum equitum,* edidit Koster W.J.W. Groningen, Amsterdam, 1962, V-1168 p. (*Scripta Academica Groningana*).
[2] *V.* μουστόπιττα II, B, 22.
[3] *V.* μελιτοῦττα II, B, 20.
[4] *V.* θριδακίνη II, B, 14.
[5] *Cf.* în secolul al XII-lea p. Eust. *Il*. 3, 736, 28: ὃς εἰς μάζας ἀναγράφει καὶ τὴν μελιττοῦτταν καὶ οἰνοῦτταν.
[6] *V.* πελανός II, A, c, 1.
[7] *V.* Hadjioannou, *Orbis* 19, 1970, pp. 483-90.

BDD-B799-04 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:20 UTC)

menţionează folosirea cuvântului şi de către comediograful Cratinos, contemporan cu Aristofan: (Poll. 6, 81) παλάσια ἅ καὶ Κρατῖνος (Cratin. *fr*. 390 Kassel-Austin) ἰσχάδα κοπτὴν καλεῖ, în timp ce un alt gramatic, Herodian, în lucrarea *Despre Ortografie* (περὶ ὀρθογραφίας), defineşte παλάσια ca fiind „smochine pisate", explicând grafia cuvântului: (Hdn. Gr. 3, 2, 563) παλάσια· τὰ συγκεκομμένα σῦκα. καὶ διὰ τοῦ θ παλάθια καὶ παλάθη. Forma παλάθιον, fără asibilarea lui θ, este atestată mai târziu, în secolul II p., la istoricul Polemon, într-un şir de produse culinare (Polem. Hist. 88 *ap.* Ath. 478d). Toate aceste mărturii cad de acord că prăjitură παλάθη se făcea din smochine uscate. Theophrast însă afirmă că la Theba se putea prepara şi din nuci: (Thphr. *HP* 4, 2, 10) οἱ δὲ περὶ τὴν Θηβαΐδα κατοικοῦντες διὰ τὴν ἀφθονίαν τοῦ δένδρου ξηραίνουσι τὸν καρπὸν καὶ τὸν πυρῆνα ἐξαιροῦντες κόπτουσι καὶ ποιοῦσι παλάθας. Această reţetă trebuie să fi fost una locală, din moment ce acelaşi autor atestă, într-un şir de produse culinare, expresia (*id. Piet.* 2, 46) παλάθη ἡγητηρία, ceea ce înseamnă „smochinele uscate purtate în procesiunea Πλυντήρια", în amintirea descoperirii acestui fruct, moment considerat ca marcând primul pas în viaţa civilizată, aşa cum mult mai târziu glosează lexiconul lui Hesychios: (Hsch. *s.u.* ἡγητηρία) παλάθη σύκων· ἐν γὰρ τῇ ἑορτῇ [παρὰ] Πλυντηρίων φέρουσι παλάθην συγκειμένην ἐξ ἰσχάδων διὰ τὸ τοὺς αὐτόχθονας ἥμερον καρπὸν φαγεῖν πρῶτον τῶν σύκων.[1]

În secolul al III a. traducătorii *Septuagintei* folosesc numele prăjiturii greceşti pentru a reda o realitate iudaică: (LXX *IRe*. 30, 12) κλάσμα παλάθης „bucată de prăjitură παλάθη", ceea ce înseamnă că trebuie să ne-o închipuim ca pe un fel de lipie de mai mari dimensiuni, din care se puteau rupe bucăţi; în alte două contexte se precizează explicit că era făcută din smochine: (*id. IVRe.* 20, 7 şi *Is.* 38, 21) λαβέτωσαν παλάθην σύκων[2]. Din aceste pasaje numele prăjiturii este împrumutat în latină cu forma *palatha*[3].

Legătura explicită dintre prăjitura παλάθη şi smochinele uscate se păstrează de-a lungul întregii antichităţi. Lucian atestă numele ei alături de o plăcintă cu susan (σησαμαῖος πλακοῦς) la care se adaugă smochinele: (Luc. *Pisc*. 41) ὃς δ᾽ ἂν πώγωνα βαθὺν ἐπιδείξηται, καὶ παλάθην ἰσχάδων οὗτος γε προσεπιλήψεται, şi, într-o altă lucrare, într-un dialog între Hermes şi Agorastes, pe lângă smochine sunt menţionate şi plăcinte cu miere: *(id. Vit. Auct.* 19) Hermes: τὰ γλυκέα σιτεῖται καὶ τὰ μελιτώδη καὶ μάλιστα γε τὰς ἰσχάδας. Agorastes: χαλεπὸν οὐδέν· ὠνησόμεθα γὰρ αὐτῷ παλάθας τῶν Καρικῶν.

Forma παλαθίς este atestată începând din secolul al II-lea a. la Philo Mechanicus (Ph. *Bel.* 89, 28) şi, mai târziu, la Strabon (Str. 2, 3, 4), care spune că această prăjitură era mâncată în Etiopia împreună cu vin.

Retorul Eudemos o numeşte un tip de μᾶζα (Eudem. 170, 33 παλάθαι· μᾶζαι σύκων[4]) , iar lexiconul lui Hesychios o echivalează cu numele prăjiturii μαγίς: (Hsch. *s.u*. μαγίς) παλαθίς, ἄρτος, sau, citând pasajul din *Iudith*, îi precizează compoziţia din smochine: (*ibid*. *s.u.* παλάθαι) σύκων μαζία (sic!).

25. ἡ παροψίς „Aperitivul"

---

[1] *Cf.* Lexicograful se inspiră probabil din gramaticul Paus. Gr. *s.u.* ἡγητηρία. *Cf.* de asemena *Carm. Pop.* 2, 6 P. (adresându-se unei rândunici): παλάθαν σὺ προκύκλει / ἐκ πίονος οἴκου / οἴνου τε δέπαστρον / τυροῦ τε κάνυστρον, sau Amyntas, în descrierea cupei ταβαιτάς, spune: (Amynt. *ap*. Ath. 500d) σὺν τοῖς φύλλοις δρέποντες συντιθέασιν, εἰς παλάθης Συριακῆς τρόπον πλάττοντες, οἱ δὲ σφαίρας ποιοῦντες.

[2] *Cf.* de asemenea *id*. *IRe*. 25, 18; *id*. *IVRe.*4, 42; *id*. *Jdt.* 10, 5; *id*. *Paral.* 12, 41.

[3] *V*. *palatha* III, B, 26.

[4] *Cf.* Philostr. Maior *Im*. 2, 26, 3.

BDD-B799-04 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:20 UTC)

Παροψίς este numele unei prăjituri de tip μᾶζα. Sensul de prăjitură este o folosire secundară pentru înţelesul obişnuit al cuvântului, ce denumeşte fie un „aperitiv”[1], fie „tava pe care sunt servite aperitivele”[2]. Numele ei este un compus din prefixul παρ- şi un derivat de la ὄψον, care înseamnă *ad litteram* „suplimentul”, adică orice aliment care se mănâncă cu pâine.

Sensul de prăjitură μᾶζα al lui παροψίς este atestat explicit numai de către gramatici, care subliniază că „doar unii” dau această semnificaţie cuvântului. Cea mai veche mărturie vine din secolul al II-lea p. de la Pollux: (Poll. 6, 56) παροψίδα· ἔστι δὲ καὶ τοῦτο ζωμοῦ τι εἶδος ἢ ὡς τινὲς μάζης. Aproximativ în aceeaşi perioadă Moeris spune că sensul de μᾶζα este unul attic, restul grecilor înţelegând prin cuvânt „tavă”: (Moer. 206, 14) παροψίδα τὴν ποιὰν μᾶζαν Ἀττικοί, παροψίδα τὸ σκεῦος Ἕλληνες. Originea attică a sensului de „prăjitură” a lui παροψίς îl determină pe gramaticul Orus din secolul al V-lea p. să reţină termenul în *Vocum Atticarum collectio:* (Orus *Att. col.* 131, 1) παροψίς· οὐ μόνον τὸ ἀγγεῖον, ἀλλὰ καὶ ὄψον καὶ μᾶζα ποιά. În secolul al XIII-lea p. Thomas Magister reia aceste glose sub o formă puţin modificată (Thom. Mag. *Ecl.* 273, 8). Nu ştim la ce autori au găsit aceşti gramatici sensul de μᾶζα şi nici ce compoziţia avea ea.

26. ὁ πάστιλλος „Pastila”

Πάστιλλος[3] „pastila” este numele unei prăjituri cu miere de tip μᾶζα, probabil de sacrificiu, fiind un împrumut din lat. *pastillus*[4] *(-um)*, tip de prăjitură de formă rotundă oferită la sacrificii, *libum,* diminutiv al lui *panis*.

Πάστιλλος desemna în greacă în primul rând un fel de „pastilă”, un bol din plante şi diverse ingrediente cu rol medical. În secolul al IV-a p. medicul Oribasius oferă de exemplu reţeta unei astfel de „pastile” cu rol purgativ numită πάστιλλος καθαίρων (Orib. *Col. med.* 8, 47 şi *id. Syn*. 3, 203) care conţinea piper, miere şi plantele scamonee (*conuoluulus scammonia L.*) şi euforbie (*euphorbia L.*). După el, medicii continuă să folosească acest termen cu acelaşi sens[5]. Acest cuvânt a putut trece din limbajul medical în cel culinar datorită prezenţei unor ingrediente comune între reţetele medicale şi cele culinare, aşa cum o dovedeşte şi reţeta lui Oribasius.

Singura atestare certă cu sens de prăjitură apare într-o scolie la Lucian la un fragment din *Lexiphanes*, unde πάστιλλος este considerat un cuvânt mai nou pentru ceea ce în textul lui Lucian apare sub numele de μελιττοῦτα „prăjitură cu miere”: (*Sch. in Luc.* 44, 6, 33) αἱ μελιττοῦτται παράκεινται, αἵ εἰσιν οἱ νῦν λεγόμενοι πάστιλλοι. Singura concluzie pe care o putem trage de aici este că πάστιλλος, termen tehnic din limbajul medical, a devenit în perioadă târzie sinonim pentru numele unei prăjiturii μᾶζα cu miere, μελιττοῦτα[6], ce dispăruse aproape complet din texte începând cu sec. al IV-lea a.

27. ὁ πρόμαχος „Războinicul”

Πρόμαχος este un tip de prăjitură μᾶζα. Sensul de produs culinar este figurat pentru înţelesul comun al adjectivului πρόμαχος, ον „cel ce luptă în linia întâi”[7] sau „apărătorul”[8]. Termenul era de asemenea epitet al unui zeu protector, precum Herakles, Hermes sau

---

[1] *Cf.* Pherecr. 147, 1 Kock; Ar. *Fr*. 187; X. *Cyr*. 1, 3, 4, *etc.*
[2] *Cf.* Antiph. 60, 1 Kock; Alex. 82, 2 Kock; Archestr. *fr*. 6, *etc*.
[3] Ngr. η παστίλια vine mai degrabă din it. *pastiglia* < sp. *pastilla* < lat. *pastillus*, diminutivul lui *panis* „pâine”.
[4] *V. Pastillum (-us)*, III, A, 13.
[5] *Cf.* în secolul al VI-lea p. Aëtius (Aët. 3, 100; *id*. 9, 15; *id*. 15, 15) şi Alexander Trallianus (Alex. Trall 1, 549; *id*. 1, 587), iar în sec. al VII-lea p. Paulus Aegineta (Paul. Aeg. 7, 5, 9 în *Epitomae medicae libri*) are o reţetă identică cu cea a lui Oribasius cu numele Πάστιλλος καθαρτικός. Cuvântul e folosit şi în tratatele de medicină veterinară, *cf. Hippiatr.* 22, 37.
[6] *V.* μελιττοῦτα II, B, 20.
[7] *Cf. Il*. 3, 31 şi 4, 354; *Od*. 18, 379; Pi. *I*. 7, 35.
[8] *Cf.* A. *Th*. 419 şi 482; *IG* 3, 638.

BDD-B799-04 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:20 UTC)

Athena[1], sau, în greaca târzie, putea denumi chiar o „fortăreaţă”[2]. Cuvântul este un compus din prefixul πρό „înainte” şi un derivat de la verbul μάχομαι „a lupta”.

Singura atestare cu sensul de prăjitură a lui πρόμαχος apare în lexiconul lui Hesychios. Conform glosei este un produs culinar preparat în Creta pentru copiii care împlineau şapte ani: (Hsch. *s.u.* πρόμαχος) ὑπὸ Κρητῶν μᾶζα ἑβδομαίῳ παιδίῳ γινομένη. Rămâne desigur de explicat ce legătură există între numele prăjiturii şi această mărturie. Ar putea fi vorba de un ritual local de iniţiere în cadrul căruia copilul trecea dintr-o etapă a vieţii în alta, iar o astfel de prăjitură avea menirea să anunţe viitoarele fapte de arme ale acestuia.

28. ὁ στρυφνός „Prăjitura acră”

Στρυφνός este o prăjitură de tip μᾶζα. Numele ei este o substantivizare la forma de masculin a adjectivului στρυφνός, ή, όν „acru, astringent”, cuvânt tehnic şi expresiv, comparabil cu alţi termeni indo-europeni: v. sax. *strūf* „îndreptat”, v. g. s. *strūben* „a ridica, a îndrepta” sau lit. *strùbas* „tăiat”[3]. În greacă adjectivul este folosit pentru a caracteriza diverse alimente, precum merele, vinul sau laptele[4].

Singura atestare cu sensul de prăjitură a cuvântului apare în lexiconul lui Hesychios: (Hsch. *s.u.* στρυφνός) μᾶζα. ἢ οἶνος στυφός. Adăugarea notei ἢ οἶνος στυφός „sau vin acru-amar” ar putea fi o indicaţie că prăjitura era preparată cu acest tip de vin, de unde îşi primea şi numele. Nici un alt lexicograf[5] antic nu înregistrează acest sens al lui στρυφνός.

29. ἡ τολύπη „Ghemul”

Τολύπη denumeşte în greacă „ghemul de lână”[6]. De la semul „rotunjime” s-au dezvoltat mai multe sensuri metaforice, printre acestea şi cel de prăjitură de formă rotundă, un tip de μᾶζα ca un fel de „găluşcă”[7]. Numele îşi are originea dintr-un mai vechi *τολυφ/π-α, provenit, la rândul lui, dintr-un nume de agent *τυλ-υφ/π-τηρ, precursor al formei mai târzii τυλυφάντης „fabricant de perne”, atestat poate indirect în numele sărbătorii miceniene *turupterija*[8].

De-a lungul întregii antichităţi τολύπη a fost considerat un sinonim pentru numele prăjiturii βήρηξ / βάραξ[9]. Cele mai vechi atestări datează în mod indirect din secolul al III-lea lea a. Athenaios, referindu-se la oferirea prăjiturilor βάρακες străinilor în Lacedemonia la banchete, precizează că ele nu sunt identice cu τολύπαι, aşa cum spunea Lycophron, sau cu aluatul frământat din timp (τὰ προφυράματα), aşa cum susţinea Eratosthenes: (Ath. 140a) διαρρήδην λέγων μάζας ἐν ταῖς κοπῖσι παρατίθεσθαι – τοῦτο γὰρ αἱ βάρακες δηλοῦσιν, οὐχὶ τολύπας, ὥς φησι Λυκόφρων, ἢ τὰ προφυράματα τῶν μαζῶν, ὡς Ἐρατοσθένης. Nici fragmentul din Lycophron, nici cel din Erathostene nu s-au păstrat, dar

---

[1] *Cf.* Pentru Herakles, *cf.* Paus. 9, 11, 4; pentru Hermes, *id.* 9, 22, 2; pentru Athena, *cf.* Alciphr. 3, 51.
[2] *Cf.* Procop. *Aed.* 5, 4.
[3] *Cf.* P. Chantraine în *DELG s.u.*
[4] *Cf.* μῆλα, Antiph. 188, 3 Kock; οἶνος, Dsc. 5, 6; γάλα, Sor. 1, 91.
[5] Nici *LSJ* (*s.u.*) nu interpretează cuvântul ca pe un nume de prăjitură, ci ca pe un adjectiv care îl determină pe μᾶζα. În felul acesta nu s-ar explica însă dezacordul στρυφνός - μᾶζα, pentru ceea ce ar fi trebuit să fie στρυφνή μᾶζα.
[6] *Cf.* S. *Fr.* 1102; Ar. *Lys.* 586; Dsc. 5, 75, *etc.*
[7] Tot un fel de găluşcă, sau mai degrabă un dumicat de mâncare, desemnează τολύπη într-un fragment poetic din Eubulos (Eub. *fr.* 41 Kassel-Austin *ap.* Ath. 571f), unde sunt descrise nişte curtezane care-şi umflau obrajii cu astfel de τολύπας într-o manieră dizgraţioasă.
[8] *Cf.* N. Maurice, *RPh* 65/1, 1991, pp. 161-167.
[9] *V.* βήρηξ II, B, 9.

BDD-B799-04 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:20 UTC)

precizarea lui Athenaios vorbeşte de la sine despre confuzia care domnea încă din antichitate asupra acestui nume.

În secolul I a. gramaticul Trypho aminteşte numele prăjiturii într-o enumerare de μᾶζαι, toate considerate ateniene, în care τολύπη apare imediat după βήρηξ, aceeaşi prăjitură cu care o identifica Lycophron: (Trypho *fr.* 19, 3 *ap.* Ath. 114e-f) καὶ ΜΑΖΑΣ δ΄ ἔστιν εὑρεῖν ἀναγεγραμμένας παρά τε τῷ Τρύφωνι καὶ παρ΄ ἄλλοις πλείοσιν. παρ΄ ᾽Αθηναίοις μὲν φύστην τὴν μὴ ἄγαν τετριμμένην, ἔτι δὲ καρδαμάλην καὶ βήρηκα καὶ τολύπας καὶ᾽Αχίλλειον.

O mărturie a faptului că nu se mai ştia de fapt ce înseamnă τολύπη vine şi de la gramaticul Aelius Dionysius din secolul al II p., care, în lucrarea sa ᾽Αττικὰ ὀνόματα, defineşte βήρηκες ca fiind atât „aluatul prăjiturilor", cât şi „ghemotoacele de lână" (τολύπαι) combinând astfel definiţiile întâlnite la alţi autori, fără însă să precizeze şi sensul de μᾶζα al lui τολύπη: (Ael. Dion. *s.u.* βήρηκες) βήρηκες, φυράματα μαζῶν, καὶ αἱ τολύπαι τῶν ἐρίων. Aceeaşi definiţie va fi preluată mult mai târziu de către Eusthatius în comentariul său la *Odysseia,* la care însă adaugă completarea (Eust. *Od.* 1, 54, 25) ὅτι δὲ τολύπη καὶ μάζης ἦν εἶδος, atestând deci şi sensul culinar al cuvântului.

În secolele II-III p. Clemens din Alexandria vorbeşte în schimb despre prăjiturile τολύπαι care se aflau în coşuleţe sacre purtate la misteriile lui Dionysos şi ale lui Γῆ Themis: (Clem. Al. *Protr*. 2, 19) οἵαι δε καὶ αἱ κίσται αἱ μυστικαί· δεῖ γὰρ ἀπογυμνῶσαι τὰ ἅγια αὐτῶν καὶ τὰ ἄρρητα ἐξειπεῖν. οὐ σησαμαῖ ταῦτα καὶ πυραμῖδες καὶ τολύπαι (…) ὄργιον Διονύσου Βασσάρου. Sursa lui de informare este probabil una mai veche, necontaminată de confuziile ulterioare[1].

Lexicografii târzii asociază şi ei numele prăjiturii τολύπη cu βήρηξ. Lexiconul lui Hesychios, definind βήρηξ ca fiind aluatul prăjiturii, îl consideră un cuvânt attic identic cu τολύπη: (Hsch. *s.u.* βάρακες) τὰ προφυράματα τῆς μάζης·᾽Αττικοὶ δὲ βήρηκας· δηλοῖ δὲ καὶ τὴν τολύπην. Acelaşi lexicon, consecvent, reia în oglindă definiţia *s.u* τολύπη· τὰ προφυράματα τῶν μαζῶν, ἃ καὶ βήρηκας καλοῦσιν. καὶ ἀγαθίδιον στήμονος, ἢ ῥοδάνης. Tot astfel, *Etymologicum Magnum* (*E.M. s.u*. βάρηκες) ... τολύπη.

30. ἡ τριπτή „Prăjitura frământată"

Τριπτή (*sc.* μᾶζα) este o prăjitură uscată, deci de consistenţă tare. Numele ei este o substantivizare la forma de feminin a adjectivului verbal τριπτός, ή, όν „frecat, pisat, frământat", iar cu sens culinar „plămădit"[2], un derivat de la verbul τρίβω „a pisa".

Numele prăjiturii este atestat aproape exclusiv în limbajul medical şi denumeşte un tip de produs de patiserie uscat, numit explicit astfel de către Hippocrates (Hp. *Vict.* 40, 25 şi 29) ἡ ξηρὴ τριπτή[3]. Galenos foloseşte numele simplu τριπτή, explicând că aşa numesc atenienii atenienii o prăjitură care avea nevoie de o înmuiere îndelungată în vin dulce înainte de a fi mâncată: (Gal. *De alim. fac.* 6, 510, 3) ἐξαπατᾷ δ΄ αὐτὸν ἡ ἐπὶ πλέον ἐν οἴνῳ γλυκεῖ καὶ σιραίῳ φυραθεῖσα χρόνῳ πολλῷ μᾶζα. τριπτὴν δ΄ αὐτὴν ὀνομάζει καθάπερ ᾽Αθηναῖοι.[4] Lexicograful Pollux include numele prăjiturii în lista sa de μᾶζαι fără nici o precizare suplimentară: (Poll. 6, 76) αἷς δ΄ ἄνθρωποι χρῶνται μάζαις, τούτων τὰ ὀνόματα ... τριπτή.

31. τὸ τυράλφιτον „Prăjitura din brânză şi făină de orz"

[1] Fragmentul din Clemens este preluat *ad litteram* de către Eusebius (Eus. *PE* 2, 3, 39).
[2] *Cf.* ἄτριπτος „neplămădit", *cf*. Arist. *Pr*. 929a17; Hp. *Vict*. 2, 40.
[3] *Cf. Id. Mul.* 78, 3; *ibid.* 189, 4; *ibid.* 201, 8; *ibid.* 205, 38, *etc.*
[4] *Cf.* Medicul Aëtius reia informaţiile predecesorilor în *Iatricorum libri* (Aët. 129, 19 şi 20, 13).

BDD-B799-04 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:20 UTC)

Τυράλφιτον este probabil o prăjitură μᾶζα preparată din brânză şi făină de orz. Numele ei, un hapax, este un compus din τυρός „brânză” şi ἄλφιτον[1], care denumeşte atât „bobul de orz”, cât şi „făina de orz”, fiind un derivat de la ἄλφι „arpacaş (de orz)”, un vechi nume atematic al cărui genitiv vechi ar putea fi *ἀλφατος cu o alternanţă *i/n*. Cuvântul poate fi apropiat de familia lui ἀλφός „alb”, lat. *albus*, *cf*. formulele homerice λεύκ᾽ ἄλφιτα.[2]

Nu există decât o atestare a numelui acestei prăjituri într-un text epigrafic din Caria de dată incertă. Din context singurul lucru cert este că era o prăjitură de sacrificiu oferită împreună cu un bou: (*Wien. Sitzb*. 132 (2), 23 = Sokolowski 1: 71, 1)

ὅταν δὲ ποιῶσιν **τυράλφιτον** κ[αὶ] θύω-
σιν βοῦν, λήψεται τοῦ βοὸς κωλεὸν ἕλ-
κοντα μὴ ἔλασσον μηνῶν δέκα, (...)

Nici un lexicograf antic nu înregistrează cuvântul.

32. ἡ ὑγίεια „Sănătatea”

῾Υγίεια este un tip de prăjitură μᾶζα, fie dată unei divinităţi pentru a fi îmbunată, fie oferită participanţilor la un sacrificiu pentru a fi gustată, ca un fel de anafură. Numele ei este un sens secundar al substantivului omonim, care înseamnă „sănătate”, un derivat de la adjectivul ὑγιής „sănătos, în stare bună”, el însuşi un compus în care al doilea element provine dintr-un radical cu sensul de „a trăi”, ce se regăseşte în ζῆν „a trăi” şi βίος „viaţă”[3].

Cea mai veche referire la acest tip de prăjitură datează din secolul al III a. În mimiambul al IV-lea al lui Herondas ὑγίεια „sănătatea” este asociată cu sacrificiul adus chiar zeului Asclepios, cel responsabil cu vindecarea oamenilor. Kynno împreună cu prietena sa Coccale se adresează preotului din templul lui Asclepios, cu rugămintea de a fi lăsate să vină la sacrificiu împreună cu soţii şi copiii pentru a-i aduce zeului o prăjitură ὑγίεια. În templu exista chiar o statuie a zeiţei ῾Υγίεια, aşa cum reiese din primele versuri ale aceluiaşi mimiamb: (Herod. 4, 86-8)

εἴη γάρ, ὦ μέγιστε, κὐγίη πολλῇ
ἔλθοιμεν αὖτις μέζον᾽ ἴρ᾽ ἀγινεῦσαι
σὺν ἀνδράσιν καὶ παισί.

Tot ea sfârşeşte sentenţios mimiambul cu afirmaţia „prăjitura «sănătatea» în sacrificii este mai puternică decât trădarea sorţii”[4]: (*ibid*. 94-5)

ἦ γαρ ἰροῖσιν
μέζων ἁμαρτίης ἡ ὑγίη ᾽στὶ τῆς μοίρης.

Este posibil ca funcţia prăjiturii să fi evoluat în timp, astfel încât să ajungă de la o prăjitură de sacrificiu oferită zeilor, la una împărţită participanţilor la o astfel de ceremonie. O dovedeşte scurta descriere pe care i-o face Athenaios, care precizează explicit că era gustată de oameni: (Ath. 115a) ὑγίεια δὲ καλεῖται ἡ διδομένη ἐν ταῖς θυσίαις μᾶζα ἵνα ἀπογεύσωνται. Afirmaţia lui Athenaios este întărită de o notiţă anonimă din *Lexica Segueriana* de dată incertă care aduce în completare informaţia că era tăiată în bucăţi înainte

[1] Cuvântul s-a moştenit în ngr. το άλφιτο cu sensul de „făină de orz”.
[2] *Cf*. L. A. Moritz,῾ΑΛΦΙΤΑ, în *The Classical Quarterly*, Vol. 43, No. 3/4, 1949, pp. 113-117.
[3] *Cf*. P. Chantraine în *DELG s.u.* ὑγιής.
[4] Pentru acest vers am urmat lecţiunea şi varianta de traducere propusă de J. A. Nairn – L. Laloy, *Hérondas, Mimes*, Paris, Les Belles Lettres, 1960 p. 71.

BDD-B799-04 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:20 UTC)

de a fi oferită celor care aduceau sacrificii: (*Lex. Seg.* (=*AB*) 313, 13) ὑγεία τί ἐστι· μαζίον τι ψαιστῶδες ὅπερ ἐδίδοτο τοῖς θυομένοις. Folosirea adjectivului ψαιστῶδες ne trimite cu gândul la numele unui alt tip de μᾶζα, τὸ ψαιστόν sau τὸ ψαιστίον, şi ea folosită în sacrificii[1].

Compoziţia acestei prăjituri este astfel descrisă de lexicografi: era făcută cu făină de orz (ἄλφιτον), vin şi ulei; în definirea ei este reluat caracterul sacral pe care îl avea: (Hsch. *s.u.* ὑγίεια) ἄλφιτα οἴνῳ καὶ ἐλαίῳ πεφυραμένα· καὶ πᾶν τὸ ἐκ θεοῦ φερόμενον, εἴτε μύρον, εἴτε θαλλός, ἢ ὑγίεια. Pollux compară pe ὑγίεια cu alte tipuri de prăjituri, precizând că ea este un tip de μᾶζα: (Poll. 6, 76) μελιτοῦττα μὲν Τροφονίῳ ὡς ἀρεστήρ, καὶ ὑγίεια ὁμοίως· καὶ γὰρ ὑγίεια μάζης τι εἶδος. Photios, reluând ingredientele descrise de către Hesychios, spune, în *Lexiconul* său, că numele de ὑγίεια era unul attic: (Phot. *Lex. s.u.* ὑγίεια) καλοῦσιν Ἀττικοὶ τὴν πεφυραμένα οἴνῳ καὶ ἐλαίῳ ἄλφιτα· καὶ πᾶν ὅτι ἐξ ἱεροῦ φέρει· οἷον θαλλόν τινα ἢ ἄλφιτα[2]. În secolul al XI-lea p. *Etymologicum Gudianum* aduce o precizare neaşteptată. Conform unei glose, „Sănătatea" şi „Vigoarea", probabil zeităţile personificate, îşi doreau să mănânce prăjituri ὑγιείας, fapt ce ar reieşi din textele comicilor: (*Et. Gud.* 539, 33) ὑγίεια, ἡ εὐεξία, τετρασυλλάβως, ὡς καὶ ἐν τῷ κωμῳδίᾳ, αὗται γὰρ ἐπιθυμοῦσι ὑγιείας φαγεῖν. Astăzi nu avem texte ale comicilor care să ateste folosirea numelui prăjiturii, dar cu siguranţă autorul notiţei dispunea de un număr mult mai mare de comedii sau, ceea ce ar fi poate mai credibil, se inspira dintr-un alt dicţionar sau gramatic mai vechi care afirma acest lucru.

33. **ἡ φυστή** „Prăjitura pufoasă"

Φυστή (*sc.* μᾶζα) este numele unei „prăjituri-sufleu" preparată din făină de orz (ἄλφιτον) de slabă calitate, amestecată cu vin. Forma φυστή[3], urmată sau nu de μᾶζα[4], trebuie să fi fost iniţial una adjectivală sau cel puţin resimţită ca atare în formula φυστὴ μᾶζα. Ea este un derivat de la φύσα „suflu, vânt", dintr-un *φυσ-σα, din tema **p(h)u-s-*[5], *cf.* lat. *pussula*, *pustula* „bulă, băşică", lit. *puste* „bulă", fiind un tip de prăjitură probabil foarte pufoasă.

Comicii sunt cei dintâi care atestă numele acestei prăjituri[6]. În *Viespile* lui Aristofan Philocleon îşi aminteşte de felul cum îl primeşte acasă soţia atunci când vine cu salariul: plină de bunăvoinţă i se aşează alături, îi serveşte o „prăjitură-sufleu" şi-l îndeamnă s-o mănânce: (Ar. *V.* 610-12)

καὶ τὸ γύναιόν μ′ ὑποθωπεῦσαν φυστὴν μᾶζαν προσενέγκῃ,
κἄπειτα καθεζομένη παρ′ ἐμοὶ προσαναγκάζῃ· „Φάγε τουτί,
ἔντραγε τουτί."

Scolia la acest vers explică compoziţia prăjiturii: din făină de orz şi vin: (*Sch. in Ar. V.* 610) ἡ ἐξ ἀλφίτου καὶ οἴνου κατασκευασμένην. De observat că cea mai veche atestare reuneşte ambele cuvinte, φυστὴν μᾶζαν, eliminarea substantivului făcându-se la o dată ulterioară.

În secolul al IV-lea a. comediograful Anaxandrides nu mai atestă decât adjectivul, acum substantivizat, φυστή, în piesa *Protesilaos* (Πρωτεσίλαος) într-un lung şir de alimente: (Anaxandr. *fr.* 1, 56 Kock *ap.* Ath. 131b) πράσα, γήτειον, κρόμμυα, φυστή.

---

[1] *V.* ψαιστόν II, B, 34.
[2] Exact aceeaşi definiţie este dată şi de *EM s.u.* ὑγιής.
[3] Accentuată φυστῆ de către Moer. 211, 30.
[4] *V.* μᾶζα p. II, B, 1.
[5] *Cf.* Pokorny p. 848.
[6] *LSJ* (*s.u.* φυστή) citează şi o atestare la comediograful din secolul al V-lea a. Chionides (Chionid. 7), fără însă însă ca cercetarea textelor să o confirme.

BDD-B799-04 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:20 UTC)

În secolul al III-lea a. o epigramă din *Antologia Palatină* atribuită lui Leonidas din Tarent vorbeşte despre o astfel de prăjitură frământată într-o putină şi preparată dintr-o făină nu de cea mai bună calitate: (*AP* 7, 735-6, Leon. Tarent.)

εἰ καί σοι λειτή γε καὶ οὐκ εὐάλφιτος εἴη
φυστὴ ἐνὶ γρώνῃ μασσομένη παλάμαις ...

În acelaşi secol filosoful Teles, citat de Stobaios, atestă şi el numele prăjiturii (Teles 7, 7 *ap*. Stob. 3, 1, 98) ἢ οὐκ ὁρᾷς γράδια φυστὴν φαγόντα τερεντίζοντα;. Probabil contemporan cu el, istoricul Harmodios spune, într-un fragment din lucrarea Περὶ τῶν κατὰ Φιγάλειαν νομίμων, păstrat de către Athenaios, că o astfel de prăjitură era servită în pritaneu împreună cu brânză: (Harmod. *fr.* 1a11 *ap.* Ath. 149a) τυρὸς καὶ φυστὴ μᾶζα νόμου χάριν ἐπὶ χαλκῶν κανῶν.

Gramaticii şi lexicografii aduc informaţii suplimentare, selectate din texte pe care noi nu le mai avem la dispoziţie. În secolul I a. gramaticul Trypho, citat de către Athenaios, spune că numele de φυστή era folosit de către atenieni, pentru a desemna un tip de μᾶζα: (Trypho 19, 3 *ap.* Ath. 114 e-f) ΜΑΖΑΣ δ΄ ἔστιν εὑρεῖν ἀναγεγραμμένας παρά τε τῷ Τρύφωνι καὶ παρ΄ ἄλλοις πλείοσιν. παρ΄ Ἀθηναίοις μὲν φυστὴν τὴν μὴ ἄγαν τετριμμένην. În secolul al II p. gramaticul Herodianos oferă o definiţie clară: φυστή este o prăjitură din făină de orz şi vin: (Hdn. Gr. *Pros.* 3, 1, 344) φυστή· μᾶζα ἡ ἐξ ἀλφίτων καὶ οἴνου. Mult mai târziu lexicograful Hesychios glosează numele acestei prăjituri doar cu menţiunea „neplămădită”: (Hsch. *s.u.* φυστὴ μᾶζα) ἄτριπτος. Lexiconul Suda citează exemplul din *Viespile* lui Aristofan şi cel din epigrama lui Leonidas din Tarent, fără alte informaţii suplimentare: (Suid. *s.u.* φυστὴ μάζα) καὶ τὸ γύναιον μ΄ ἐπιθωπεῦσαν φυστὴν μάζαν προσενέγκῃ. φύστη ἐνὶ γρώνῃ μασσομένη παλάμαις. Lexiconul *Etymologicum Magnum* atestă atât forma (*E.M.* 803, 1) φύστη, pe care o explică ca fiind o prăjitură frământată într-o copaie şi uşor însiropată: *(ibid.)* ἡ ἐν ταῖς σκάφαις τριβομένη καὶ ἠρέμα ἀναδευομένη μάζα, cât şi o formă de neutru plural *(ibid.)* φύστα, explicată ca un preparat din făină de orz cu miere: τὰ ἀναπεφυρμένα μέλιτι ἄλφιτα. Ideea de însiropare apare şi într-o menţiune din secolul XI p. a lui Michael Psellos: (Mich. Ps. *Poem.* 6, 458) ἡ φύστη εἶδος πέφυκε μάζης ὑδατουμένης.

34. ἡ ψαιστή /τὸ ψαιστόν / τὸ ψαιστίον / τὸ ψᾶστον „Prăjitura fărâmiţată”

Ψαιστή este o prăjitură la origine de tip μᾶζα, trecută apoi cu numele de ψαιστόν în categoria turtelor de sacrificiu de tip πόπανα. Numele ei este o substantivizare la forma de feminin sau neutru a adjectivului verbal ψαιστός, ή, όν „spart”, adică susceptibil de a fi fărâmiţat sau tăiat în bucăţi, fiind un derivat de la verbul *ψαίω „a măcina, a zdrobi”, de pus poate în legătură cu verbul ψάω „a răzui”. Ψαιστίον este derivatul diminutival. Forma ψᾶστον, atestată în secolul al V-lea p., este o reducere a lui ψαιστόν cu schimbarea accentului.

La origine numele prăjiturii este un adjectiv acordat cu un cuvânt general care denumea un produs de patiserie. În secolul al V-lea a. medicul Hippocrates atestă formula ψαιστὴ μᾶζα „prăjitură fărâmicioasă”, făcută din orz, miere şi ulei: (Hp. *Int.* 20) καὶ ἐσθιέτω μᾶζαν ψαιστὴν, καὶ ἄρτον ἔξοπτον ἕωλον· ἕλκοι γὰρ ἂν μᾶλλον ταῦτα τὸ φλέγμα. Forma de neutru atestată apoi (τὸ ψαιστόν) se explică prin acordul adjectivului cu unul dintre substantivele πέμμα sau πόπανον, ambele nume generice pentru prăjitura sacrificială.

Această din urmă formă s-a fixat probabil spre sfârşitul secolului al V-lea a., aşa cum atestă exemplele din comedia veche. Tot în acest moment numele ei apare în contexte similare legate de sacrificiu, semn al unei folosiri cu rol exclusiv religios. La Aristofan în comedia

BDD-B799-04 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:20 UTC)

Ploutos Chremylos îl asigură chiar pe zeul Ploutos că nimeni nu va mai aduce sacrificii, precum un bou sau o prăjitură ψαιστόν, fără voinţa lui: (Ar. *Pl.* 137-9)

Ὅτι οὐδ᾽ ἂν εἷς θύσειεν ἀνθρώπων ἔτι
οὐ βοῦν ἄν, οὐχὶ ψαιστόν, οὐκ ἄλλ᾽ οὐδὲ ἕν,
μὴ βουλομένου σοῦ.

iar spre sfârşitul comediei Hermes se plânge că de când Ploutos a început să vadă, nimeni nu-i mai aduce ca ofrandă lui şi celorlalţi zei tămâie, dafin, prăjitură ψαιστόν şi victime: (*ibid.* 1113-6)

Ἀφ᾽ οὗ γὰρ ἤρξατ᾽ ἐξ ἀρχῆς βλέπειν
ὁ Πλοῦτος, οὐδεὶς οὐ λιβανωτόν, οὐ δάφνην,
οὐ ψαιστόν, οὐχ ἱερεῖον, οὐκ ἄλλ᾽ οὐδὲ ἓν
ἡμῖν ἔτι θύει τοῖς θεοῖς.

Asocierea dintre numele acestei prăjituri şi diverse alte ofrande oferite zeilor pare să fi fost un loc comun în comedie. În două fragmente care aparţin unor autori probabil contemporani cu Aristofan prăjitura ψαιστόν este oferită ca dar zeilor împreună tot cu tămâie, precum în piesa *Ploutos:* (*Com. Adesp*. *CAF fr.* 372) ψαιστά, λιβανωτόν, πόπανα· ταῦτ᾽ ὠνήσομαι / οὐ τοῖς φίλοις θύω γάρ, ἀλλὰ τοῖς θεοῖς, unde se observa că prăjiturile πόπανα, alteori formând cu ψαιστά o singură denumire, erau considerate în această perioadă ca produse aparte. Un alt fragment, aproape identic cu cel de mai înainte, dovedeşte existenţa unui tipar literar în care intra numele acestei prăjituri: (*Com. Adesp*. *(=FCA) fr.*310) ψαιστά λιβανωτόν μόνα τ᾽ αὐτῶν ἥσομαι· / οὐ τοῖς φίλοις θύω γὰρ ἀλλὰ τοῖς θεοῖς τανῦν.

Această asociere riguros respectată între numele prăjiturii ψαιστόν şi momentul sacrificiului se menţine şi în secolul al IV-lea a. în cadrul Comediei Noi. O dovedeşte un fragment din piesa *Timon* (Τίμων) a comediografului Antiphanes, unde însă, poate ca *uariatio*, în timp ce tămâia este oferită zeilor şi zeiţelor, prăjiturile sunt închinate eroilor: (Antiph. *fr.* 206, 1-3)

ἥκω πολυτελῶς ἀγοράσας εἰς τοὺς γάμους,
λιβανωτὸν ὀβολοῦ τοῖς θεοῖς καὶ ταῖς θεαῖς
πάσαισι, τοῖς δ᾽ ἥρωσι τὰ ψαίστ᾽ ἀπονέμων.

În decursul secolelor IV-III a. numele prăjiturii se specializează în ceremonialul închinat îndeosebi lui Apollo Pythios. Aşa cum reieşea încă din textul lui Aristofan, prăjitura ψαιστόν era adusă ca ofrandă împreună cu un bou. Acest lucru apare clar într-un fragment din lucrarea Περὶ εὐσεβείας a lui Theophrast, păstrat de către Porphyrios: (Thphr. *ap.* Porph. *Abst.* 2, 15) οὐ γὰρ ἄν ποτε τοῦ Θετταλοῦ ἐκείνου <τοῦ> τοὺς χρυσόκερως βοῦς καὶ τὰς ἑκατόμβας τῷ Πυθίῳ προσάγοντας μᾶλλον ἔφησεν ἡ Πυθία τὸν Ἑρμιονέα κεχαρίσθαι θύσαντα τῶν ψαιστῶν ἐκ τοῦ πηριδίου τοῖς τρισὶ δακτύλοις. Iar într-un alt fragment al aceleiaşi lucrări se precizează, lucru important pentru datarea obiceiului, că uzanţa unui asemenea sacrificiu încă se practica în vremea autorului: (*id. ap.* Porph. *Abst.* 2, 29) θέντες γὰρ ἐπὶ τῆς χαλκῆς τραπέζης πέλανον καὶ ψαιστά, περιλαύνουσι τοὺς κατανεμηθέντας βοῦς, ὧν ὁ γευσάμενος κόπτεται. καὶ γένη τῶν ταῦτα δρώντων ἔστιν μέχρι τοῦ νῦν.

Asocierea dintre prăjitura ψαιστόν şi πέλανος, alt tip de turtă sacrificială[1], va fi confirmată tot în secolul al III-lea a. de un text din mimograful Herondas. În mimiambul al IV-lea Kynno i se adresează prietenei sale Coccale împreună cu care aduce un sacrificiu în

[1] *V.* πέλανος II, A, c, 1.

BDD-B799-04 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:20 UTC)

templul lui Asclepios. Aceasta din urmă nu trebuie să uite să taie coapsa păsării, să introducă în gura şarpelui turta πελανός şi să înmoaie prăjiturile ψαιστά· (Herod. 4, 88-92)

Κοκκάλη, καλῶς
τεμοῦσα μέμνεο τὸ σκελύδριον δοῦναι
τῷ νεωκόρῳ τοὔρνιθος, ἔς τε τὴν τρώγλην
τὸν πελανὸν ἔνθες τοῦ δράκοντος εὐφήμως,
καὶ ψαιστὰ δεῦσον·

Precizarea (ψαιστὰ) δεῦσον indică un produs culinar tare şi probabil fărâmicios, aşa cum o dovedeşte însăşi etimologia numelui prăjiturii. Chiar dacă cele două femei din mimiambul lui Herondas aduc acest sacrificiu în templul lui Asclepios[1], o inscripţie de la Eleusis databilă la confluenţa dintre secolele IV-III a. confirmă informaţia pe care o dădea Theophrast conform căreia această prăjitură era asociată în special cultului lui Apollo Pythios: (*SIG* 1038, 18)

ἱε[ρο]φάνηι καὶ τα[ῖ]ς
ἱερείαις ταῖς [ἐν] Ἐλ[ε]υσῖν[ι]
ἐν τεῖ πανν[υ]χ[ί]δι
παρέχειν σπονδ[ὰς]
ψαιστὰ καὶ τ[...]

Împreună cu turta de sacrificiu πέλανος şi cu tămâia, prăjiturile ψαιστά puteau fi aduse ca sacrificiu zeilor Hermes şi Hecate, aşa cum rezultă dintr-un fragment din istoricul Theopomp: (Theopomp. Hist. *fr*. 344, 25) τὸν Ἑρμῆν καὶ τὴν Ἑκάτην [...] τιμᾶν λιβανωτοῖς καὶ ψαιστοῖς καὶ ποπάνοις.[2]

Numele prăjiturii este atestat după această perioadă la epigramiştii reuniţi în cadrul *Antologiei Palatine*. O epigramă a lui Cn. Gaetuliscus Lentulus din secolul I p. vorbeşte de un pumn cu puţine prăjituri ψαιστά, semn că în această perioadă deveniseră nişte prăjiturele de mici dimensiuni: (*AP* 6, 190, Gaet.) ψαιστῶν ὀλίγων δρᾶγμα. Tot la plural este folosit numele lor şi în epigrama lui Cornelius Longus, din aceeaşi perioadă, care le caracterizează drept o ofrandă cuvenită (*AP* 6, 191, Corn. Long) ψαιστῶν τὴν νομίμην θυσίην.[3]

Forma diminutivală a numelui prăjiturii, ψαιστίον, este atestată în secolul al III a. într-o inscripţie din regiunea Mesenia a Peloponesului. Textul epigrafic este păstrat foarte fragmentar, iar citirea numelui prăjiturii nu este sigură. Din context se înţelege că este vorba despre o ofrandă: (*IG* 3(1), 1447) Ἀγριανίου δυωδεκ?[άται .....ψαι] / στίον ἐλαίω κοτύλα ἐσ […]. Forma de diminutiv nu mai este atestată decât într-o epigramă atribuită aceluiaşi Gaetuliscus din *Antologia Palatină*, datată în secolul I p.: (*AP* 5, 17, 1-2, Gaet.) Ἀγχιάλου ῥηγμῖνος ἐπίσκοπε, σοὶ τάδε πέμπω / ψαιστία καὶ λιτῆς δῶρα θυηπολίης·

Lexicografii notează în dreptul numelui acestei prăjituri faptul că se prepara din făină de orz (ἄλφιτον), punând în legătură cuvântul atât cu verbul ψάω „a răzui", cât şi cu ψώχω „a măcina": în secolul al II-lea p. Herodian precizează în Περὶ ὀρθογραφίας: (Hdn. Gr. 3, 2, 607) ψαιστόν· (…) ἔστι δὲ εἶδος πλακοῦντος, ὃ δι΄ ἀλφίτων παρασκευάζεται, ἀπὸ τοῦ ψῆσθαι καὶ ψώχεσθαι, ὅθεν καὶ ψωμοὶ καὶ ψίχες τὰ μικρὰ θρέμματα. Gramaticul Orus atestă în secolul al V-lea numele prăjiturii sub forma (Orus 283r, 7) ψᾶστον,

[1] Mult mai târziu, în secolele II-III p., numele prăjiturii va mai fi asociat cu zeul Asclepios în *Vieţile sofiştilor* a lui Philostratos: (Philostr. *VS* 2, 25) ἐπεὶ δὲ ἐστί μοι προστεταγμένον ὑπὸ τοῦ κατὰ τὸ Πέργαμον Ἀσκληπιοῦ πέρδικα σιτεῖσθαι λιβανωτῷ θυμιώμενον, τὸ δὲ ἄρωμα τοῦτο οὕτω τι σπανιστὸν καθ΄ ἡμᾶς νῦν, ὡς ψαιστὸν καὶ δάφνης φύλλα τοῖς θεοῖς θυμιᾶσθαι, (...).

[2] *Cf.* Fronto *Ep*. 5, 5, 1.

[3] *Cf.* de asemenea *AP* 6, 300, 334 (Leon. Tarent).

BDD-B799-04 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:20 UTC)

caracterizând-o drept un tip de plăcintă (πλακοῦς), trimiţând la exemplul din piesa *Ploutos* a lui Aristofan.

Mult mai târziu, lexiconul Suda, inspirându-se cu siguranţă din surse mai târzii, glosează numele prăjiturii sub forma sa de plural, aşa cum apare la epigramişti, precizând că în compoziţia prăjiturii intra şi uleiul şi vinul: (Suid. *s.u.* ψαιστά) ἄλφιτα ἐλαίῳ καὶ οἴνῳ δεδευμένα. ἅπερ ἐπεθυμίων τοῖς θεοῖς. ψαιστὰ δὲ καλεῖται ἀπὸ τῆς τοῦ μύλωνος περιψήσεως. ἢ πέμμα. ἢ εἶδος πλακοῦντος, citând apoi exemplele din epigramişti, anterior discutate de către noi. În secolul al XIII-lea p. lexiconul lui Pseudo-Zonaras defineşte prăjitura drept una cu miere sau o echivalează cu numele altor turte, cum ar fi πόπανον[1] sau un tip de πλάτυσμα[2] de formă rotundă şi făcută cu untură, folosită în sacrificii: (Ps. Zonar. *s.u.* ψαιστόν) εἶδος μελιττούσης. ἢ πόπανον. ἢ πλάτυσμα στέατος στρογγύλον, εἰς θυσίαν διδόμενον.

35. ἡ ψάκτα „Prăjitura frământată”

Ψάκτα este un tip de prăjitură μᾶζα, numele ei fiind un derivat cu vocalism α de la grupul de verbe *ψήω, ψήχω, ψώχω „a răzui, a freca, a frământa”, dintr-un radical **bhes-* cu acelaşi sens, atestat şi în scr. *bá-bhas-ti* „a măcina”[3]. Un singur alt derivat în α de la acelaşi grup de verbe, ψακτήρ (= ψήκτρα) „ţesală pentru cai”[4], nu pare să aibă legătură cu numele prăjiturii. Este vorba probabil de un produs de patiserie înrudit cu ψωθίον, un tip de πλακοῦς, format cu vocalism ω din acelaşi radical[5].

Există doar două atestări ale cuvântului. În secolul al II-lea p. gramaticul Herodian glosează numele prăjiturii: (Hdn. Gr. 3, 2, 608) ψάκτα· ἡ ψώκτη μᾶζα. Explicaţia nu este mai lămuritoare decât numele prăjiturii însuşi, pentru că ψώκτη pare un adjectiv derivat de la acelaşi grup de verbe care înseamnă „a freca”. Ar putea fi astfel un tip de μᾶζα rezultat în urma unei energice frământări a compoziţiei. Nu trebuie să excludem posibilitatea de a pune în legătură adjectivul ψώκτη şi cu substantivul ψώκτης, termen de dicţionar fără atestări la autori, echivalat în glosarele latineşti prin *quadratarius* „cioplitor de pietre pătrate”. Ψάκτα ar putea trimite astfel la o formă de cub a prăjiturii.

A doua atestare apare în lexiconul lui Hesychios, care preia la acuzativ definiţia lui Herodian: (Hsch. *s.u.* ψάκταν) τὴν ψώκτην μάζαν. Aceasta este o dovadă că numele prăjiturii este un substantiv aparţinând primei declinări, forma ψάκτα de la Herodian fiind susceptibilă de a fi un neutru plural (< *ψάκτον).

36. τὰ ψυκτά „Răcoroasa”

Ψυκτά este o prăjitură de tip μᾶζα. Numele ei, un hapax, este dificil de explicat[6]. Dacă forma este una de neutru plural, trebuie să plecăm de la un *ψυκτόν. Ar putea fi o reducere pentru ψυκτέον, adjectiv verbal atestat la medici cu sensul de „rece, răcoros”[7]. Ar putea fi în acelaşi timp un derivat independent de la radicalul verbului ψύχω „a se răcori”. Numele prăjiturii trimite astfel la servirea ei rece. Singura atestare apare în lexiconul lui Hesychios, care precizează că era preparată cu multă apă: (Hsch. *s.u.* ψυκτά) ἡ μὴ πολλῷ ὕδατι πεφυρμένη μᾶζα.

---

[1] *V.* πόπανον II, A, b, 1.
[2] *V.* πλάτυσμα II, C, 60.
[3] *Cf.* M. Mayrhofer, *Kurzgefasstes etymologisches Wörterbuch des Altindischen,* Heidelberg, 1956, vol. 2, p. 409.
[4] *Cf.* S. *Fr*. 475, 1; E. *Hipp*. 1174; Ar. *Fr*. 62, 1.
[5] *V.* ψωθίον II, C, 81.
[6] P. Chantraine în *DELG* nu înregistrează cuvântul, iar *LSJ* îl citează fără nici o explicaţie.
[7] *Cf.* Gal. *De loc. aff.* 8, 39, 7; Orib. *Col. med.* 43, 36, 11; Aët. 10, 58.

BDD-B799-04 © 2007 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:20 UTC)